

Raija Gould

Mitä eläkehylkäyksen jälkeen

ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tutkimuksia 1995:4

Raija Gould

Mitä eläkehylkäyksen jälkeen

Tutkimus yksilöllisen varhaiseläkkeen
hylkäyspäätöksen saaneiden palkansaajien
myöhemmistä vaiheista

ISBN 952 - 9639 - 32 - 5

ISSN 1236 - 3049

Ykkös - Offset Oy, Vaasa 1995
Kannen kuva T Olofsson/Gorilla/Mira

Tiivistelmä

Raija Gould: Mitä eläkehylkäyksen jälkeen. Eläketurvakeskus, Tutkimuksia 1995:4.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemuksista hylätään lähes puolet. Tässä tutkimuksessa selvitettiin, mitä hylkäyspäätöksen saaneille on myöhemmin tapahtunut. Aineistossa olivat mukana vuonna 1988 ja alkuvuodesta 1992 hylkäyksen saaneet palkansaajat, jotka eivät keväällä 1993 vielä olleet täyttäneet 65 vuotta. Osa tiedoista kerättiin postikyselyllä, osa poimittiin rekistereistä. Tutkimus osoitti, että yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneista valtaosa siirtyi pois työelämästä. Vuonna 1988 hylkäyksen saaneista oli viiden vuoden kuluttua 84 % jollakin eläkkeellä. 1990-luvun talouslaman myötä hylkäyksen jälkeinen eläkkeelle siirtyminen kuitenkin hidastui, ja vaihtoehdoksi muodostui työttömyysturva. Vuonna 1992 hylkäyksen saaneista oli vuotta myöhemmin puolet työttöminä. Vaikka työttömyys tai uusi eläkkeelle hakeutuminen olivat tavallisimpia hylkäyksen jälkeisiä vaihtoehtoja, jonkin verran eläkkeen hylkääminen kuitenkin pidensi hakijoiden työssäoloaikaa.

Avainsanat: Yksilöllinen varhaiseläke, eläkehylkäys, eläkkeelle siirtyminen, työttömyys, ikääntynyt työntekijä.

Abstract

Raija Gould: What if the Pension Application is Denied. The Central Pension Security Institute, Studies 1995:4.

Nearly half of the applications for early disability pension are denied. The aim of the present study was to establish what happened to the applicants after they had been denied a pension. The subjects of the study comprised all employees who had been denied a pension in 1988 or at the beginning of 1992 and who had not attained age 65 in the spring of 1993. The data was partly collected by mail questionnaires, partly retrieved from the pension records. The study showed that the majority of those having been denied an early disability pension exited the labour market. 84 % of those who had been denied a pension in 1988 ended up on some form of pension in five years' time. However, in the wake of the economic depression of the 1990's the trend in retirement upon denial declined, and reliance on unemployment benefits emerged as an alternative. Half of those having been denied the pension in 1992 were unemployed one year later. Although unemployment or a new application for pension were the alternatives most commonly resorted to after denial, the applicants, however, stayed on somewhat longer in working life in consequence of the denial.

Key words: Early disability pension, pension denial, early retirement, unemployment, aged employee.

Alkusanat

Tämä tutkimusraportti on osa Eläketurvakeskuksen varhaiseläketutkimusten sarjaa. Sarjan tutkimuksilla on haluttu selvittää varhaisen eläkkeelle siirtymisen syitä, eläkkeellä olemisen sisältöä sekä eläkkeelle siirtymisen vaihtoehtoja.

Sarjassa on aiemmin julkaistu Eläketurvakeskuksen tutkimussarjassa viisi raporttia:

Gould, Takala, Lundqvist: Työ vai eläke. 1991:1.

Forss, Tuominen: Nuorena Eläkkeelle. 1991:2

Gould, Takala, Lundqvist: Varhaiseläkkeelle hakeutuminen ja sen vaihtoehdot. 1992:1.

Gould: Työelämä takanapäin? 1994:3.

Takala: Osa-aikaeläke. 1994:4.

Tämän tutkimuksen rekisteritietojen poiminnan suoritti erityistutkija Bo Lundqvist. Hän osallistui myös yhdessä raportin kirjoittajan kanssa tutkimuksen suunnitteluun. Aineiston keräämiseen ja tietojen tallentamiseen liittyneistä monista työvaiheista huolehti osastosihteeri Hanna Åkesson.

Sisällys

Taulukkoluetelo	8
Kuvaluettelo	9
Lyhenteet	9
1. Johdanto	11
Yksilöllinen varhaiseläke	11
Varhainen eläkkeelle siirtyminen	12
Yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätökset	14
Tutkimuksen tarkoitus	16
2. Tutkimusaineisto	18
3. Vuonna 1988 hylkäyspäätöksen saaneet	22
Tilanne vuonna 1993	22
Eläkkeelle siirtyminen, työttömyys ja työssä jatkaminen vuosina 1988–1993	24
Hylkäyksen saaneiden ja muiden samanikäisten eläkkeelle siirtymisen vertailu	27
4. Vuonna 1992 hylkäyspäätöksen saaneet	29
Tilanne hylkäyksen jälkeen	29
Vuosien 1988 ja 1992 hylkäysten vertailu	31
5. Ansiotyö	33
Ammatti ja hylkäyksen jälkeinen tilanne	33
Työssä jatkaneet	36
6. Hylkäyspäätöksen saaneiden eläkeajatuksat	39
Eläkehalun syyt	39
Hylkäyspäätökseen suhtautuminen	41
Uudelleen hakeminen	42
Mikä saisi jatkamaan työssä	44
Osa-aikaeläke vaihtoehtona	45
7. Terveys hylkäyksen jälkeisinä vuosina	47
Sairausryhmä	47
Oma arvio terveydentilasta	49
Terveysten muutos ja mieliala	50
8. Taloudellinen toimeentulo hylkäyksen jälkeen	53
Tulolähteet hylkäyksen jälkeen	53
Toimeentulo verrattuna muihin samanikäisiin	54
9. Yhteenveto	56
Kirjallisuus	59

Taulukkoluettelo

1. Tutkimusaineisto eli TEL:n tai LEL:n piiriin kuuluvat yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemukseen hylkäyspäätöksen saaneet, koko aineiston ja kyselyyn vastanneiden vertailu	20
2. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden tilanne vuonna 1993	23
3. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden työ-, sairausloma-, työttömyys- ja eläkekuukaudet vuosina 1988–1993.....	26
4. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden ja muiden samanikäisten tilanne vuonna 1993 (vuosina 1928–33 syntyneet, alkuvuodesta 1990 työssä olleet palkansaajat).....	28
5. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden tilanne vuonna 1993	30
6. Tilanne hylkäyksen jälkeen vuonna 1988 ja 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla (hylkäysajan-kohtana 55–60-vuotiaat).....	32
7. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden naisten tilanne vuonna 1993 ammattiryhmittäin.....	34
8. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden miesten tilanne vuonna 1993 ammattiryhmittäin	35
9. Työ- tai eläkehalukkuus vuonna 1993 työssä olleilla yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla ja muilla samanikäisillä	38
10. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden oma näkemys eläkkeen saamisen mahdollisuuksista	41
11. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneille uutta eläkehakemusta varten ohjeita, apua ja tukea antaneet tahot (kultakin taholta ohjeita saaneiden %-osuus).....	43
12. Työkyvyttömyysdiagnoosin muuttuminen vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla naisilla (lukumäärä).....	49
13. Eri tulolajit yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla	54
14. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden ja muiden samanikäisten keskimääräiset nettotulot kuukaudessa vuonna 1993 (puolisioilla yhteenlasketut tulot), mk/kk	55

Kuvaluettelo

1. Eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavat tekijät	13
2. Yksilöllisten varhaiseläkkeiden hylkäysprosentti ja hakemistaltius vuosina 1986–1994	14
3. Tutkimusasetelma	19
4. Eläkkeellä olevien osuus vuosina 1989–1994 (kunkin vuoden puolivälissä) vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneista syntymävuosittain	24
5. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemukseen hylkäyspäätöksen saaneiden, silloin 55–60-vuotiaiden palkansaajien tilanne vuosina 1988–1993	25
6. Kaksi esimerkkitapausta vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneista	27
7. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden tilanne vuosina 1992–1994.....	31
8. Eläkehalun syyt yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla ja muilla samanikäisillä	40
9. Mikä saisi varhaiseläkkeelle aikovia siirtämään eläkkeelle hakeutumista tuonnemmaksi	44
10. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden halukkuus osa-aikaeläkkeelle.....	46
11. Vuosina 1988 ja 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden ja samanikäisten ilman hylkäystaustaa olevien oma arvio terveydentilasta vuonna 1993	50
12. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden terveydentilan ja mielialan muutos hylkäyksen jälkeen...	51
13. Mieliala vuonna 1993 vuotta aikaisemmin yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla	52

Lyhenteet

OSE = osa-aikaeläke

TK = työkyvyttömyyseläke

TT = työttömyyseläke

VAVE = varhennettu vanhuuseläke

VE = vanhuuseläke

YVE = yksilöllinen varhaiseläke

1. Johdanto

Yksilöllinen varhaiseläke

Yksilöllinen varhaiseläke otettiin käyttöön työeläkejärjestelmän yksityisellä puolella vuonna 1986. Julkisella puolella se tuli voimaan heinäkuun alussa vuonna 1989. Tämän eläkemuodon tarkoituksena on ollut ikääntyneiden työtaakan keventäminen ja yksilöllisten olosuhteiden huomioon ottaminen eläkkeelle siirtymisessä. Samalla sen on katsottu hyödyttävän myös työnantajia lisätessään joustavuutta henkilöstöpolitiikkaan (Eläkeikäkomitean esitys... 1983).

Yksilöllinen varhaiseläke on jossain määrin lievennetyin kriteerein ikääntyneille työntekijöille myönnettävä työkyvyttömyyseläkkeen laji. Koska kysymyksessä on työkyvyttömyyseläke, on eläkkeen saajalla aina oltava sairaus, vika tai vamma, joka alentaa hänen työ- ja ansiokykyään. Työkyvyn heikkenemistä arvioitaessa otetaan kuitenkin sairauden lisäksi huomioon mm. ikääntymiseen liittyvät tekijät, ammatissaolon pitkä-aikaisuus, hakijalle työstä aiheutunut rasittuneisuus ja kuluneisuus sekä työolosuhteet. Kokonaisarvion perusteella ratkaistaan, onko hakijan työkyky alentunut pysyvästi siinä määrin, ettei hänen kohtuudella voida edellyttää enää jatkavan ansiotyötään.

Yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirtyminen ei edellytä varsinaisen työkyvyttömyyseläkkeen tapaan vuoden mittaista sairauspäiväraha-kautta, vaan tälle eläkkeelle voi siirtyä suoraan työelämästä. Yksilöllisen varhaiseläkkeen myöntämisestä voi hakea ennakkopäätöstä vielä työssä ollessa. Näin hakija saa aikaa varautua eläkkeelle siirtymiseen, tai mikäli päätös on hylkäävä, työsuhdetta ei tule katkaistua toteutumattomien eläkeodotusten perusteella. Työnteon lopettanut hakija voi hakea suoraan lopullista päätöstä. Yksilöllisen varhaiseläkkeen saajalla tulee kuitenkin aina olla oikeus työeläkelakien mukai-

seen ns. tulevaan aikaan, eli työsuhteen päättymisestä ei saa olla kulunut vuotta pitempää aikaa. Tätä vuoden aikarajaa pidentävät kuitenkin esimerkiksi työttömyyskorvaus- ja sairauspäivärahajaksot.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen alaikäraja oli yksityisellä puolella aluksi 55 vuotta, mutta vuonna 1994 se korotettiin 58 vuoteen. Ikärajan korottaminen koskee vuonna 1940 ja sen jälkeen syntyneitä.

Varhainen eläkkeelle siirtyminen

Vanhuuseläkeikää lähestyvistä suomalaisista valtaosa on eläkkeellä. Vuonna 1993 sai 55–64-vuotiaista 57 % jotakin eläkettä. Useimmat heistä saivat eläkettä työkyvyn heikkenemisen perusteella joko varsinaisena työkyvyttömyyseläkkeenä tai yksilöllisenä varhaiseläkkeenä. (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 1993).

Toiveet varhaisesta, eläkkeen turvin tapahtuvasta työn jättämisestä ovat yleisiä myös vielä työmarkkinoilla olevilla ikääntyneillä työntekijöillä. Viime vuosien kyselytutkimusten mukaan noin puolet niistä 55–64-vuotiaista suomalaisista, jotka eivät vielä olleet eläkkeellä, olisi halunnut siirtyä eläkkeelle (Gould ym. 1991 ja 1992, Gould 1994, Piispa ja Huuhtanen 1993). Työntekijöiden varhainen eläkkeelle siirtäminen on ollut myös yritysten intresseissä: työttömyyseläkkeen ja yksilöllisen varhaiseläkkeen käyttäminen yritysten henkilöstöpolitiikan välineenä ei ole ollut harvinaista (Jonninen ym. 1992).

Varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen liittyy usein olennaisena osana eläkkeelle siirtyjän oma pyrkimys työelämästä poistumiseen. Eläkkeelle siirtyminen muodostaa prosessin, jossa sekä työelämästä pois työntävät että eläkkeelle vetävät tekijät saavat ikääntyneen työntekijän harkitsemaan eläkkeelle hakeutumista. Vähitellen eläkeaikomukset aktualisoituvat – tarjolla olevien mahdollisuuksien puitteissa – eläkkeelle siirtymiseksi.

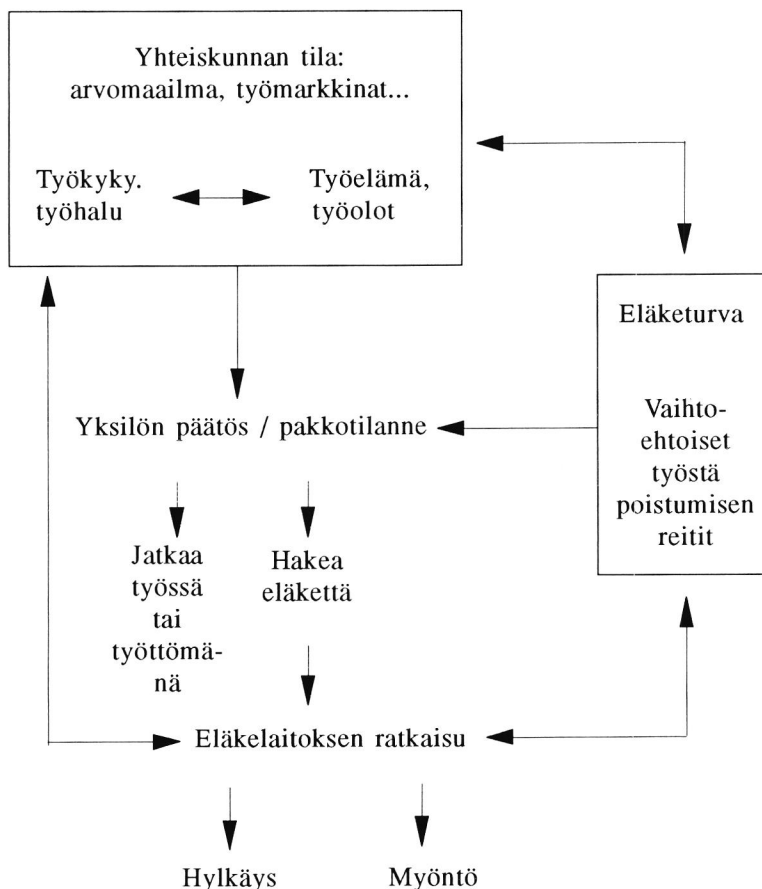
Eläkkeelle siirtyvät ovat siten itse toimijoita, mutta samalla myös toimenpiteiden kohteita, sillä varhaiseläkkeelle hakeutuminen on harvoin yksinomaan eläkkeelle hakevan omista mielihaluista riippuva. Varsinkin taloudellisesti epävakaina aikoina oma valinta ja pakkotilanne kietoutuvat varhaisessa eläkkeelle siirtymisessä toisiinsa, ja useimmiten molemmat tekijät ovat jollakin tavalla vaikuttamassa eläkkeelle siirtymiseen (Laczko ja Phillipson 1991). Varhainen eläkkeelle siirtyminen on siten samanaikaisesti sekä yksilöllisten toiveiden että yritys- ja yhteisötason pyrkimysten aikaansaannosta.

Kulttuuriset tekijät, yhteiskunnassa vallitsevat arvostukset, vaikuttavat yksittäisten ihmisten eläkeasenteisiin ja muovaavat näin myös itse eläkkeelle siirtymisprosessia. Yhteiskunnan arvomaailma ohjaa

näkemyksiä siitä mitkä tekijät ovat hyväksyttäviä varhaisen työstä poistumisen perusteluja, ja samalla arvostukset vaikuttavat eläkkeelle työntävien ja eläkkeelle vetävien tekijöiden keskinäiseen painottumiseen (kuva 1).

Yksilötasolla eläkkeelle työntäviä tekijöitä ovat esimerkiksi terveydentilan heikkeneminen ja työtehtävien liiallinen rasittavuus. Yhteisötasolla eläkkeelle työntäminen tapahtuu elinkeinorakenteen muutosten ja työmarkkinoiden vaatimusten kautta ja yritystasolla tuottavuuden tehostamiseen liittyvien henkilöstömuutosten kautta. Varhaiseläkkeelle vetäviä tekijöitä ovat vapaa-aikaan liittyvät toiveet, esimerkiksi ajatukset puolisoiden yhtäaikaisesta eläkkeelle siirtymisestä. Instituutioiden tasolla työelämästä pois vetävänä tekijänä pidetään ennen kaikkea eläketurvan houkuttelevuutta (Kohli ja Rein 1991).

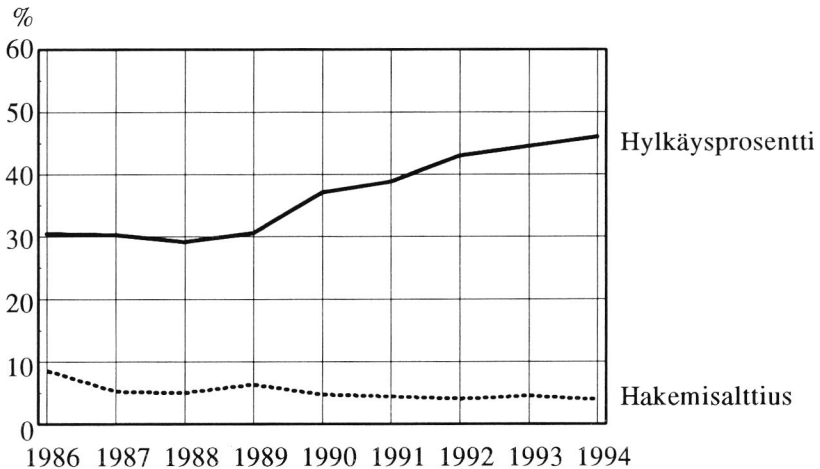
Kuva 1. Eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavat tekijät

Yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätökset

Ikääntynyt työntekijä voi hakea eläkettä, mutta erityisesti sairausperusteisissa eläkeluodoissa oikeuden eläkkeeseen ratkaisee kuitenkin viime kädessä eläkelaitos. Yksilöllistä varhaiseläkettä koskevissa hakemuksissa ratkaisu on usein ollut kielteinen. Kuten kuvasta 2 näkyy, yksilöllisten varhaiseläkkeiden voimassaolon alkuvuosina, 1980-luvun lopulla, hylkäysten osuus oli 30 %:n tuntumassa. Vuonna 1994 työeläkejärjestelmän yksityisellä puolella yksilöllisten varhaiseläkkeiden ratkaisusta 46 % oli hylkäyksiä (Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1994, osa 1).

Kuva 2. Yksilöllisten varhaiseläkkeiden hylkäysprosentti ja hakemisalttius vuosina 1986–1994

Hylkäysten suuri määrä kertoo eläkkeen hakijoiden ja eläkejärjestelmän näkemyseroista. Ikääntyneet työntekijät haluaisivat eläkkeelle tai heidän työnantajansa haluaisivat siirtää heidät eläkkeelle huomattavasti useammin kuin sairausperusteisten eläkkeiden kriteerit antavat myöten.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäysten määrää onkin selitetty hakijajoukon rakennetekijöillä. On mahdollista, että erityisesti laman aikana työelämän paineet työntävät yksilöllisen varhaiseläkkeen hakijoiksi henkilöitä, joiden työssä pysymisen ongelmat ovat pääasiassa työmarkkinallisia, eivätkä he siten täytä tämän eläkeluodon edellyttämiä työkyvyn heikkenemisen kriteereitä. Samoin on mahdollista, että varhaisen eläkkeelle siirtymisen yleistyminen sinänsä on muovannut sekä työntekijöiden että työnantajien näkemyksiä ikääntyneiden

työssä jatkamisen edellytyksistä entistä kielteisempään suuntaan, ja siten kasvattanut sellaistenkin eläkkeen hakijoiden määrää, jotka eivät eläkekriteerien puitteisiin sovi. Lisäksi käytäntö, jossa yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirrytään suoraan työstä (tai työttömyydestä) ilman edeltävää sairausvakuutuksen päivärahakautta, mahdollistaa jo hyvin varhaisessa työkyvyn heikkenemisen vaiheessa tehtävät hakemukset, ja saattaa siten lisätä hylkäysten todennäköisyyttä.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemisalttiuden pieneneminen samanaikaisesti hylkäysosuuden kasvun kanssa (kuva 2) ei kuitenkaan anna tukea näkemykselle hakijoiden muuttumisesta entistä työkykyisemmiksi ja siten entistä vähemmän tämän eläkemuodon kriteerit täyttäviksi. Ilmeisesti lamalla, sekä hakijajoukkoa että ratkaisukäytäntöä muokkaavana tekijänä, on kuitenkin vaikutusta hylkäysten määrään, sillä sairausperusteisten eläkkeiden hylkäysten osuus kasvoi myös 1970-luvun loppuvuosien taloustaantumana aikana. Selityksinä on esitetty sekä taloudellisen ilmapiirin kiristymistä että laman vaikutusta eläkkeen hakijajoukon rakenteeseen (Työkyvyttömyyden arviointitoimikunnan mietintö 1982, Gould 1985).

Laman vaikutus sairausperusteisille eläkkeille hakeutumiseen on kuitenkin eri toimialoilla erilaista. Sellaisilla toimialoilla, joilla työsuhteet yleensä ovat pysyviä ja työttömyys harvinaista, laman aikana työttömiksi tai työttömyysuhan alaisiksi joutuneet hakeutuvat herkästi sairausperusteisille eläkkeille. Toisaalta taas aloilla, joilla lyhyet työttömyysjaksot ovat hyvinkin taloudellisen suhdanteen aikana tavallisia, työttömyyteen on ikäänkuin totuttu, ja lamavuosinakin, mahdollisesta työkyvyn heikkenemisestä huolimatta, pysytellään herkemmin työttömyysturvan kuin sairausperusteisen toimeentuloturvan piirissä (Hytti 1993). Taloudellisten suhdanteiden vaikutus työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuteen saattaa myös pikemminkin olla heijastumaa työllisyyden muutoksista kuin työttömyysasteen tasosta (Hännikäinen 1988).

Yksilöllisten varhaiseläkkeiden – kuten varsinaisten työkyvyttömyyseläkkeidenkin – hylkäyspäätökset ovat yleisempiä naishakijoilla kuin mieshakijoilla ja samoin sitä yleisempiä mitä nuoremmista hakijoista on kyse. Hylkäysten painottuminen nuorimpiin hakijoihin selittyy osaksi hakijoiden toimintakyvyn eroilla: vanhempien hakijoiden työkyky on usein heikentynyt enemmän kuin nuorempien. Toisaalta vanhempiin hakijoihin saatetaan soveltaa myös lievennettyjä kriteereitä, sillä vähäisempikin työkyvyn heikkeneminen voi korkeampana ikään yhdistettynä tehdä työmarkkinoilla toimimisen mahdottomaksi.

Naisten ja miesten erot ratkaisukäytännössä juontavat juurensa sukupuolten fysiologisten, kulttuuristen ja käyttäytymiseen liittyvien erojen välittymisestä eläkejärjestelmään: eläkekriteerit tavoittavat

helpommin miesten kuin naisten kokemusmaailman. Miehet ja naiset työskentelevät eri ammateissa, joilla on erilainen arvostus – naisten töitä pidetään usein vähemmän vaativina ja siten niistä oletetaan suoriuduttavan heikommallakin toimintakyvyllä. Miesten ja naisten tyypilliset sairaudet ja sairauskäyttäytyminen ovat myös erilaisia, ja miehinen malli käy paremmin yksin työkyvyttömyyskriteerien kanssa (Naisten ja miesten työkyvyttömyys 1993).

Tutkimuksen tarkoitus

Tässä raportissa ei kuitenkaan ole tarkoitus selvittää miksi yksilöllisen varhaiseläkkeen hakijoita hylätään, vaan mitä heille tapahtuu hylkäyksen jälkeen. Jatkavatko he hylkäyspäätöksen jälkeen työelämässä ja unohtavat ajatukset varhaisesta eläkkeelle siirtymisestä, vai etsivätkö he jonkin toisen reitin varhaiselle työstä poistumiselle?

Ulkomaiset tutkimukset työkyvyttömyyseläkkeen hakemukseen hylkäyspäätöksen saaneiden työmarkkina-asemasta tukevat näkemystä vaihtoehtoisten työstä poistumisreittien käytöstä. Yhdysvalloissa tehdyn tutkimuksen mukaan 45–64-vuotiaista työkyvyttömyyseläkehylkäyksen saaneista miehistä oli muutaman vuoden kuluttua hylkäyksestä vajaa kolmasosa työssä, kun samanaikaisesti koko vastaavan ikäisestä miespuolisesta väestöstä työssä oli runsas kaksi kolmannesta (Bound 1989). Samoin Norjassa havaittiin, että 1990-luvun alussa 50–59-vuotiaista työkyvyttömyyseläkehakemukseen hylkäyksen saaneista oli noin 30 % työssä kaksi vuotta hylkäyksen jälkeen. Muut olivat siirtyneet uuden hakemuksen jälkeen työkyvyttömyyseläkkeelle tai saivat jotain muuta sosiaaliturvaetuutta (Andersen 1994).

Yksilöllinen varhaiseläke poikkeaa kuitenkin varsinaisista työkyvyttömyyseläkkeistä mm. hakemuskäytännön suhteen. Yksilöllisen varhaiseläkkeen ennakohakemusmenettelyn yhtenä tarkoituksena on ollut estää työn ja eläketurvan väliin putoaminen. Ajatuksena on ollut, että kun eläkkeestä haetaan ennakkopäätöstä vielä työssä ollessa, työnteko voi jatkua entisellään mikäli päätös on kielteinen. Laman myötä hakijoiden tilanne on kuitenkin muuttunut. Yhä useampi hakijoista on työttömänä tai työttömyys on uhkaamassa. Hylkäyspäätöksen jälkeinen työssä jatkaminen ei siten ole lainkaan itsestään selvää.

Tutkimuksessa on mukana sekä 1980-luvun lopulla paremman työllisyyden aikana hylättyjä että 1990-luvun laman aikana hylättyjä. Aikaperspektiivi antaa näin mahdollisuuden paitsi seurata hylkäyksen saaneiden tilanteen muuttumista myös tarkastella yleisen taloudellisen kehityksen vaikutuksia näihin muutoksiin.

Raportin alkuosassa, luvuissa 3 ja 4 tarkastellaan yleisesti yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden hylkäyksen jälkeistä työssä oloa, työttömyyttä ja eläkkeelle siirtymistä. Luvussa 5 pohditaan ammatin yhteyttä hylkäyksen jälkeisiin vaiheisiin ja tarkastellaan yksityiskohtaisemmin hylkäyksen jälkeistä työssä jatkamista. Luvussa 6 kuvataan hylkäyksen saaneiden kokemuksia eläkkeen hakemisesta sekä ensimmäisellä kerralla että uudestaan eläkettä haettaessa. Raportin loppupuolella, luvuissa 7 ja 8 tarkastellaan vielä hylkäyksen saaneiden terveystokemuksia ja taloudellista tilannetta hylkäyspäätöksen jälkeisinä vuosina.

2. Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto muodostuu yksityisen puolen palkansaajien työeläkelakien TEL:n tai LEL:n piiriin kuuluvista, yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemukseen hylkäyspäätöksen saaneista henkilöistä. Hylkäyspäätöksistä on otettu huomioon vain harkinnanvaraiset hylkäykset eli tapaukset, joissa hylkäys perustuu siihen ettei hakijan työkyky ole heikentynyt eläkelain edellyttämässä määrin.

Aineistossa on hylkäyksiä kahdelta eri ajanjaksolta. Ensimmäisen osan aineistoa muodostavat vuonna 1988 hylkäyksen saaneet, ja toinen osa aineistosta koostuu vuoden 1992 tammi-huhtikuussa hylkäyksen saaneista. Kummassakin tapauksessa aineistoon sijoittumisen edellytyksenä oli, että kysymyksessä oli hakijan ensimmäinen yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäys. Näin kaikki tutkimukseen kuuluvat henkilöt olivat tarkastelun alussa eläkkeelle siirtymisprosessin suhteen samassa tilanteessa.

Hylkäysajanjaksot valittiin siten, että aineistoon saatiin sekä useampia vuosia sitten hylättyjä että melko tuoreita hylkäyksiä. Varhemmin hylättyjä tutkimalla saadaan pitemmän aikavälin kuva hylkäyksen jälkeisistä elämänvaiheista. Uudemmat hylkäykset puolestaan valottavat selkeämmin hylkäykseen liittyviä kokemuksia.

Vuosi 1988 valittiin varhaisemmaksi hylkäysajankohdaksi useasta syystä. Aikaisemmat vuodet, 1986 ja 1987 liittyvät läheisesti yksilöllisen varhaiseläkkeen voimaatuloon vuonna 1986. Vuosi 1989 olisi puolestaan huono, koska silloin kesken vuoden voimaan tullut julkisen puolen yksilöllinen varhaiseläke saattaisi sekoittaa hylkäysasetelmaa, ja sen jälkeiset vuodet olisivat jo turhan myöhäisiä.

Vuoden 1992 ensimmäinen kolmannes valittiin uudempien hylkäysten ajankohdaksi, koska aineistoon haluttiin mahdollisimman tuoreita hylkäystapauksia, joille kuitenkin olisi jo kertynyt hiukan koke-

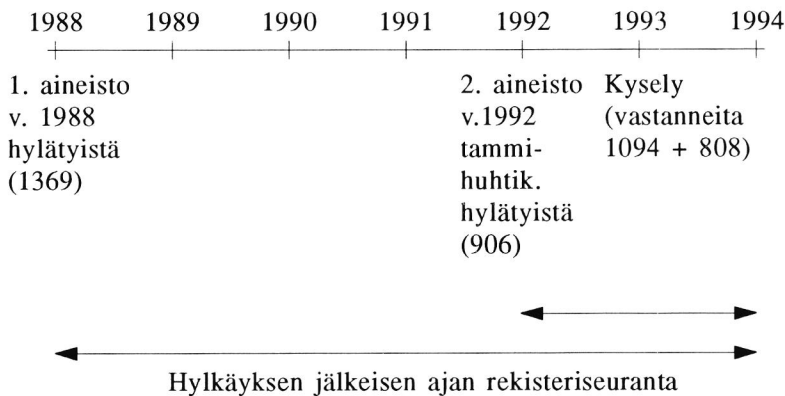
musta hylkäyksen jälkeisestä työnteosta tai uudelleen eläkkeelle ha-
keutumisesta kyselyajankohtaan eli kevääseen 1993 mennessä.

Vuonna 1988 hylätyistä on otettu mukaan vuosina 1928–1933 syn-
tyneet. Nämä henkilöt olivat vuonna 1988 täyttäneet silloisen yksi-
löllisen varhaiseläkkeen alaikärajan, 55 vuotta, ja kyselyajankohtana,
vuoden 1993 alussa he eivät vielä olleet vanhuuseläkeiässä. Ikäkri-
teerit täyttävistä vuoden 1988 hylkäystapauksista jätettiin vielä aineis-
ton ulkopuolelle aikaisemmin eläkettä hakeneet tai sairausperusteisella
eläkkeellä olleet. Näillä kriteereillä aineistoon tuli kaikkiaan 1369
henkilöä, jotka siis olivat TEL:n tai LEL:n piiriin kuuluvia, vuosina
1928–1933 syntyneitä ja vuonna 1988 ensimmäisen yksilöllistä var-
haiseläkettä koskevan hylkäyksensä saaneita.

Vuoden 1992 tammi-huhtikuussa hylätyistä ovat mukana kaikki
TEL:n tai LEL:n piiriin kuuluneet ensimmäisen hylkäyksensä saaneet,
eli 906 vuosina 1928–1937 syntynyttä henkilöä.

Aineisto kerättiin osittain Eläketurvakeskuksen rekistereistä ja osit-
tain postikyselynä hylkäyspäätöksen saaneilta. Kyselylomakkeet
saatekirjeineen lähetettiin tutkimusjoukkoon kuuluville huhtikuussa
1993. Niille, jotka eivät vastanneet kolmen viikon kuluessa lähetet-
tiin uusi lomake, ja kesäkuussa lähetettiin vielä kolmas vastauspyyntö.
Vuoden 1988 aineistosta 80 % eli 1094 henkilöä vastasi kyselyyn.
Vuoden 1992 aineistosta vastasi 89 % eli 808 henkilöä.

Kuva 3. Tutkimusasetelma

Vastauskadon suuruus on vuoden 1988 aineistossa 20 % ja vuoden
1992 aineistossa 11 %. Osa vastauskadosta – lähinnä vuoden 1988
aineistossa – selittyy kuolemantapauksilla: vuonna 1988 hylätyistä

yksi prosentti oli kuollut ennen kyselyajankohtaa. Sekä vuoden 1988 että vuoden 1992 aineistossa oli myös muutamia henkilöitä, joita ei tavoitettu tuntemattoman osoitteen vuoksi. Pääosa kadosta aiheutui kuitenkin kyselylomakkeen palauttamatta jättämisestä, tai lomakkeen erittäin puutteellisesta täyttämisestä. Miehet jättivät vastaamatta hiukan useammin kuin naiset, ja samoin vanhemmilla hylkäyspäätöksen saaneilla vastauskato on suurempi kuin nuoremmilla. Taulukosta 1 voidaan kuitenkin havaita, että kyselyn palauttaneiden aineisto vastaa hyvin kaikkia kyseisinä ajankohtina hylättyjä sekä sukupuolen, iän että vuodenvaihteen 1992/1993 eläketilanteen mukaan.

Taulukko 1. Tutkimusaineisto eli TEL:n tai LEL:n piiriin kuuluvat yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemukseen hylkäyspäätöksen saaneet, koko aineiston ja kyselyyn vastanneiden vertailu

	Vuonna 1988 Koko aineisto %	hylätyt Kyselyyn vastanneet %	Tammi-huhtik. 1992 Koko aineisto %	hylätyt Kyselyyn vastanneet %
Sukupuoli				
Naiset	62	62	53	55
Miehet	38	38	47	45
Yhteensä	100	100	100	100
Syntymävuosi				
1928–30	16	16	4	4
1931–33	84	84	22	23
1934–35	–	–	33	33
1936–37	–	–	41	40
Yhteensä	100	100	100	100
Eläketilanne vuoden 1993 alussa				
Eläkkeellä	78	77	5	5
Ei eläkkeellä	22	23	95	95
Kuollut	1	–	0	–
Yhteensä	100	100	100	100
Lukumäärä	1369	1094	906	808

Edellä olevasta taulukosta näkyy, että tutkimuksen aineistossa on – kuten yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäystapauksissa ylipäänsä – enemmän naisia kuin miehiä, ja ikäjakauma on painottunut nuorempaan päähän. Naisenemmistö on kuitenkin jonkin verran pienempi vuonna 1992 hylätyillä kuin vuonna 1988 hylkäyksen saaneilla. Tämä selittyy naisthakijoiden suhteellisen osuuden pienenemisellä ja miesten ja naisten hylkäysosuuksien kasvuvauhdin eroilla. Miesten ja naisten hylkäysosuuksien ero oli suurimmillaan 1980-luvun lopussa ja vielä vuonna 1990. Sen jälkeen ero on hiukan kaventunut; miesten hylkäysosuus on 1990-luvulla kasvanut nopeammin kuin naisten, joskin se edelleen on selvästi pienempi kuin naisten hylkäysosuus (Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1994, osa I).

Taulukosta 1 näkyy myös, että vuoden 1992 loppuun mennessä valtaosa vuonna 1988 hylkäyksen saaneista oli kuitenkin ehtinyt jo siirtyä eläkkeelle. Alkuvuonna 1992 hylätyistä oli vuoden lopussa viisi prosenttia eläkkeellä. Eläkkeelle siirtymistä, työssä jatkamista ja työttömyyttä tarkastellaan lähemmin seuraavissa, tutkimustuloksia esittelevissä luvuissa.

3. Vuonna 1988 hylkäyspäätöksen saaneet

Vuonna 1988 yksilöllinen varhaiseläke oli ollut voimassa kaksi vuotta. Eläkettä haettiin runsaasti, ja hylkäysten osuus oli noin 30 %. Hylkäyspäätökset painoutuivat naisille ja hakijakunnan nuorimmille. Vuonna 1988 hylätyistä palkansaaajista 62 % oli naisia, ja 55–60-vuotiaista hylkäyksen saaneista kaksi kolmasosaa oli 55- tai 56-vuotiaita.

Tilanne vuonna 1993

Valtaosa vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneista oli viiden vuoden kuluttua eli kyselyajankohtaan mennessä siirtynyt eläkkeelle. Lähes puolet oli uusien hakemusten tai valitusten kautta siirtynyt yksilölliselle varhaiseläkkeelle. Myös työttömyyseläkkeelle ja varsinaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä oli melko paljon (taulukko 2).

Naisten eläkehakemuksia hylätään enemmän kuin miesten. Vuonna 1988 hylkäyspäätöksen saaneiden naisten ja miesten myöhemmässä eläkkeelle siirtymisessä ei kuitenkaan juuri ollut eroa. Viiden vuoden kuluttua hylkäyspäätöksestä naiset ja miehet olivat jokseenkin yhtä paljon eläkkeellä, työssä tai työttömänä. Miehet olivat tosin hiukan naisia enemmän siirtyneet sairausperusteisille eläkkeille, naiset puolestaan työttömyyseläkkeelle tai joko varhennettuna tai alennetussa eläkeiässä alkaneelle vanhuuseläkkeelle.

Ikäryhmittäiset erot olivat selkeitä: mitä vanhemmista henkilöistä oli kyse, sitä useammat olivat viiden vuoden seuranta-aikana siirtyneet eläkkeelle. Iän mukainen ero näkyi erityisesti työttömyysturvas-

sa. Työttömyyseläkkeen alaikäraja on 60 vuotta. Niinpä vuoden 1993 aikana 60 vuotta täyttäneistä kaikki eivät olleet saavuttaneet kyseistä ikää vielä kyselyajankohtana, eivätkä näin olleet työttömyyseläkkeeseen oikeutettuja. 60-vuotiaista viidesosa oli työttömänä, monet ilmeisesti odottamassa työttömyyseläkkeeseen vaadittavan iän tai työttömyyspäivärahaikauden täyttymistä. 61-vuotiailla tai sitä vanhemmilla sen sijaan työttömyyseläkeläisten osuus oli suuri ja muuten työttömänä olevien osuus varsin pieni. Vanhuuseläkkeelle, useimmiten alennetussa eläkeiässä alkaneelle, tai varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneitä oli myös enemmän vanhempien tutkittavien joukossa.

Taulukko 2. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden tilanne vuonna 1993

	Sukupuoli		Ikä v. 1993			Kaikki
	Naiset %	Miehet %	60 v %	61 v %	62–64v %	
TK-eläke	12	14	13	14	11	13
YVE	45	47	48	45	44	46
TT-eläke	22	20	10	26	30	21
VE tai VAVE	4	2	1	2	8	4
(Eläkkeellä yhteensä)	(83)	(83)	(72)	(87)	(93)	(84)
Työssä	7	6	8	7	4	6
Työttömänä	10	11	20	6	3	10
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
Lukumäärä	682	412	415	316	363	1094

TK-eläke = Varsinainen työkyvyttömyyseläke

YVE = Yksilöllinen varhaiseläke

TT-eläke = Työttömyyseläke

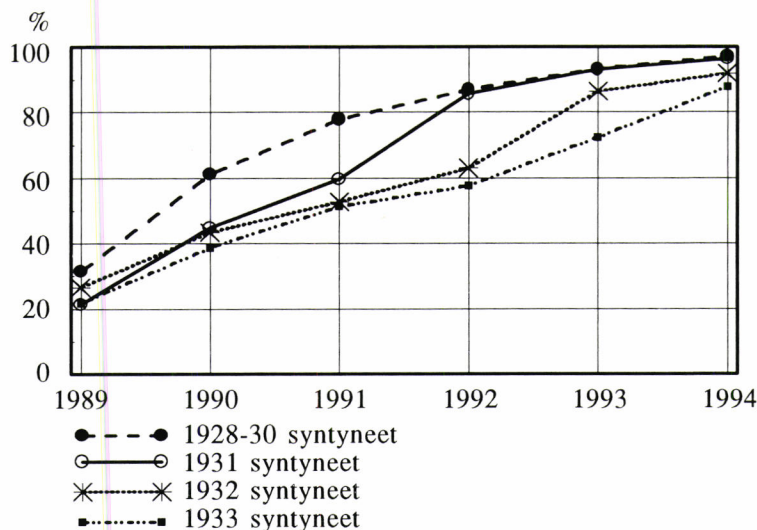
VE = Vanhuuseläke

VAVE = Varhennettu vanhuuseläke

Iän vaikutus ja erityisesti juuri työttömyyseläkkeen alaikärajan merkitys eläkkeelle siirtyneiden osuuteen näkyy selvästi kuvasta 4, jossa hylkäyspäätöksen saaneita on tarkasteltu syntymävuosittain. Noin 60 % hylkäyspäätöksen saaneista on siirtynyt eläkkeelle ennen 60 vuoden ikää, ja sen jälkeen eläkkeelle siirtyneiden osuus kasvaa nopeasti 80 %:iin ja ylikin. Vuoden 1994 puoliväliin mennessä – jol-

loin nuorimmatkin vuonna 1988 hylätyistä olivat jo täyttäneet 60 vuoden iän – eläkkeelle siirtyneiden osuus on eri ikäisillä jokseenkin sama, 85–95 %.

Kuva 4. Eläkkeellä olevien osuus vuosina 1989–1994 (kunkin vuoden puolivälissä) vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneista syntymävuosittain

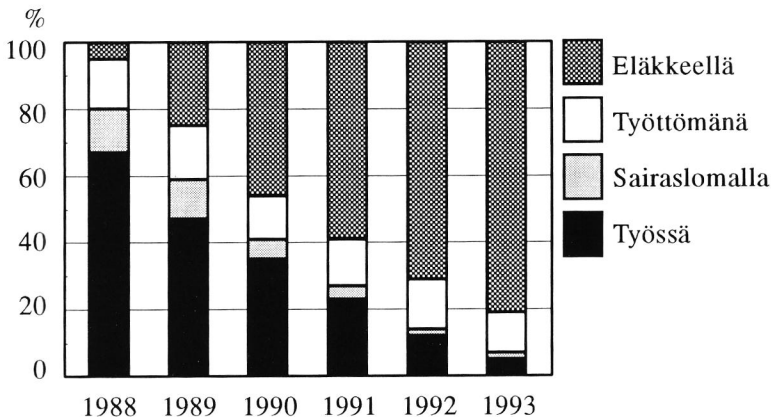
Eläkkeelle siirtyminen, työttömyys ja työssä jatkaminen vuosina 1988–1993

Eläkkeelle siirtyminen on kasvanut tasaisesti koko viiden vuoden seuranta-ajan, ja työssä jatkaminen vastaavasti vähentynyt (kuva 5). Työttömien lukumäärä on pysynyt koko ajan jokseenkin samana, mutta työttömien osuus niistä jotka eivät ole eläkkeellä on sen sijaan voimakkaasti kasvanut, ilmeisesti yleisen työllisyystilanteen heikentymisen myötä.

Kuvasta 5 näkyy, että jo vuoden kuluttua ensimmäisestä yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksestä neljäsosa oli ehtinyt eläkkeelle. Valtaosa heistä oli uusinnut eläkehakemuksensa – tällä kertaa paremmalla menestyksellä – ja siirtynyt yksilölliselle varhaiseläkkeelle. Joukossa on myös jokunen varsinaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle tai työttömyyseläkkeelle siirtynyt. Vuosien mittaan näille muille eläk-

keille siirtyneiden osuus hiukan kasvaa, mutta useimmat yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen jälkeen eläkkeelle siirtyneet ovat kuitenkin siirtyneet nimenomaan tälle kyseiselle eläkkeelle.

Kuva 5. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemukseen hylkäyspäätöksen saaneiden, silloin 55–60-vuotiaiden palkansaajien tilanne vuosina 1988–1993

Vuonna 1988 ensimmäisen yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksensä saaneet ovat keskimäärin kahden vuoden ja kahden kuukauden kuluttua siirtyneet eläkkeelle. Yksilölliselle varhaiseläkkeelle päätyneillä aika ensimmäisestä hylkäyksestä eläkkeen alkamiseen on kaikin lyhin, vuosi ja viisi kuukautta. Hitaimmin eläkkeelle siirtyminen on puolestaan edennyt työttömyyseläkkeelle päätyneillä. Heillä yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen ja eläkkeen alkamisen välinen aika on keskimäärin kolme vuotta ja kahdeksan kuukautta; tästä ajasta suuri osa on työttömyyspäivärahopäiviä.

Useimmilla hylkäyksen jälkeen eläkkeelle siirtyneillä on takanaan vain yksi hylkäys, toisella yrittämällä eläkkeelle siirtyminen on jo onnistunut. Viidesosa on kuitenkin saanut kaksi tai useampiakin hylkäyksiä ennen myönteistä eläkepäätöstä. Useampia hylkäyksiä on varsinkin työttömyyseläkkeelle päätyneillä; heistä kolmasosalla työttömyyseläkkeelle siirtymistä edeltää ainakin kaksi yksilöllisen varhaiseläkkeen tai työkyvyttömyyseläkkeen hylkäystä.

Hylkäysten lukumäärä lisää myös eläkkeelle siirtymisprosessin kestoja. Yhden hylkäyksen jälkeen eläkkeelle siirtyneillä kului hiukan alle kaksi vuotta ensimmäisestä hylkäyksestä eläkkeen alkamiseen, kaksi tai useampia hylkäyksiä saaneilla aikaa kului lähes kolme vuotta.

Vaikka eläkkeelle siirtymiseen 1980-luvun lopulla kuluikin ensimmäisestä hylkäyksestä laskettuna keskimäärin runsas kaksi vuotta, työssäoloaika hylkäyksen jälkeen jäi kuitenkin paljon lyhyemmäksi. Vuonna 1988 ensimmäisen yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen saaneet olivat hylkäyksen jälkeen työssä keskimäärin puolitoista vuotta. Viiden vuoden aikana heille kertyi lisäksi yhdeksän työttömyyskuukautta, neljä sairauslomakuukautta ja lähes kaksi ja puoli vuotta eläkkeellä oloa.

Taulukko 3. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden työ-, sairausloma-, työttömyys- ja eläkekuukaudet vuosina 1988–1993

Tilanne vuonna 1993	Työ kk	Sairausloma kk	Työttömyys kk	Eläke kk	Yhteensä kk
TK-eläkkeellä	10	10	2	38	60
YVE:llä	11	4	2	43	60
Työttömyyseläkk.	19	1	22	18	60
Muulla eläkkeellä	28	2	2	28	60
Työssä	54	2	4	–	60
Työttömänä	32	3	25	–	60
Kaikki	19	4	9	28	60

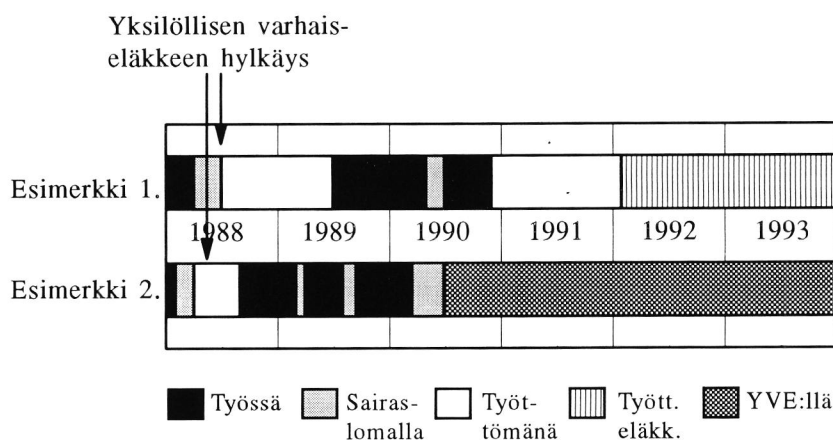
Hylkäyksen jälkeen eläkkeelle siirtyneet olivat työssä keskimäärin 13 kuukautta. Sairausperusteisille eläkkeille siirtyneillä työssäoloaika kertyi kaikkein vähiten, vajaa vuosi, työttömyyseläkkeelle siirtyneillä puolitoista vuotta ja muille eläkkeille siirtyneillä yli kaksi vuotta (taulukko 3).

Pari aineistosta poimittua tapausesimerkkiä havainnollistaa yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen saaneiden työ- ja eläketilanteen kehittymistä.

Ensimmäinen esimerkkitapaus (kuva 6) on teollisuustyötä tehnyt nainen, joka alkuvuodesta 1988 oli sairauslomalla useamman kuukauden. Hän haki yksilöllistä varhaiseläkettä, mutta hakemus hylättiin kesäkuussa 1988. Samanaikaisesti hänen työsuhteensa päättyi ja hän oli työttömänä noin vuoden verran. Vuoden 1989 puolivälissä hän sai uudelleen työtä, tosin eri ammatissa kuin hänen aikaisempi työnsä. Työsuhte kesti toista vuotta. Vuoden 1990 lopulla hän oli taas työttömänä. Tämä työttömyysjakso muuttui vuoden 1991 lopulla työttömyyseläkkeeksi naisen täyttäessä 60 vuotta.

Toinen esimerkkitapaus (kuva 6) on teknistä työtä tehnyt mies, joka vuoden 1988 alkupuolella oli osittain työttömänä osittain sairauslomalla. Hänen yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemuksensa hylättiin kesällä 1988. Loppuvuodesta hän työllistyi uudelleen entistä ammattiaan vastaavaan työhön. Vuonna 1989 hänellä oli pari kuukauden mitaista sairauslomaa ja vuonna 1990 sairauslomat lisääntyivät. Hän haki uudelleen yksilöllistä varhaiseläkettä, sai myönteisen päätöksen, ja eläke alkoi vuoden 1990 puolivälissä.

Kuva 6. Kaksi esimerkkitapausta vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneista

Edellä kuvatuissa esimerkkitapauksissa, samoin kuin hylkäyspäätöksen saaneilla ylipäänsä, ammattialalla ja eläkehakemuksen perusteena olleella sairaudella on merkitystä hylkäyksen jälkeiselle työssä jatkamiselle, työttömyydelle ja eläkkeelle siirtymiselle. Näitä asioita tarkastellaan lähemmin luvuissa 5 ja 7.

Hylkäyksen saaneiden ja muiden samanikäisten eläkkeelle siirtymisen vertailu

Ikääntyneet työntekijät siirtyvät ylipäänsä runsaasti erilaisille varhaiseläkkeille. Onko hylkäyspäätöksen saaneiden käyttäytyminen tässä suhteessa siis lainkaan poikkeavaa? Varhaiseläketutkimussarjan toisesta selvityksestä, ikääntyneiden palkansaajien seuranta-aineistosta (ks. Gould 1994), on poimittavissa vertailutietoja. Jotta molemmis-

ta aineistoista saataisiin iältään ja työtaustaltaan samankaltaiset ryhmät, on vertailuun otettu mukaan vuosina 1928–33 syntyneet ja alkuvuodesta 1990 työssä olleet palkansaajat. Kuten taulukosta 4 näkyy, nämä kriteerit täyttävistä ja lisäksi vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen saaneista 70 % oli vuonna 1993 eläkkeellä. Vastaavat ikä- ja työssäolokriteerit täyttävistä muista palkansaajista (vertailuaineisto) siirtyi saman ajan kuluessa eläkkeelle hieman alle puolet, 47 %. Kerran varhaiseläkehakemuksen tehneillä, vaikkakin siihen ensi yrittämällä hylkäävän päätöksen saaneilla, on siis selvästi keskimääräistä suurempi todennäköisyys varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen.

Taulukko 4. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden ja muiden samanikäisten tilanne vuonna 1993 (vuosina 1928–33 syntyneet, alkuvuodesta 1990 työssä olleet palkansaajat)

Tilanne vuonna 1993	V. 1988 hylätty %	Vertailuaineisto %
TK-eläke	33	18
TT-eläke	33	14
VE tai VAVE	4	15
(Eläkkeellä yhteensä)	(70)	(47)
Työssä	11	31
Työttömänä	19	22
Yhteensä	100	100
Lukumäärä	609	360

Vertailutiedot ovat ikääntyneiden työntekijöiden seurantalutkimuksesta (Gould 1994)

Taulukon 4 vertailu kertoo myös vielä työmarkkinoilla olevien runsaasta työttömyydestä. Niistä hylkäyspäätöksen saaneista, jotka eivät ole eläkkeellä, työttömien osuus on peräti 63 %. Vertailuaineistossa vastaava osuus on 42 %. Eläkkeelle pyrkineiden työmarkkina-asema vaikuttaa näin oleellisesti heikommalta kuin muiden ikääntyneiden palkansaajien.

4. Vuonna 1992 hylkäyspäätöksen saaneet

Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemusten hylkäysosuus oli tuntuvasti kasvanut 1980-luvun loppupuolen lukemista. Kun hylkäysosuus vuonna 1988 oli 29 %, oli se vuonna 1992 jo 43 %. Iän ja sukupuolen mukaiset erot kuitenkin säilyivät: nuoremmat saivat enemmän hylkäyspäätöksiä kuin vanhemmat hakijat, ja samoin naisten hakemuksia hylättiin enemmän kuin miesten. Vuoden 1992 alkupuolella hylkäyspäätöksen saaneista 55–64-vuotiaista palkansaajista 80 % oli alle 60-vuotiaita ja 55 % oli naisia.

Tilanne hylkäyksen jälkeen

Vuonna 1992 työllisyystilanne oli huono ja se näkyi myös yksilöllisen varhaiseläkkeen hakijajoukossa. Vuonna 1992 hylätyistä yksilöllisen varhaiseläkkeen hakijoista 23 % oli eläkettä hakiessaan työttömänä, 9 % oli pitkäaikaisella sairauslomalla ja 68 % oli työssä. Vuoden kuluttua hylkäyspäätöksen saamisesta työttömyys näkyi entistä selvempänä. Vuoden 1992 alkupuolella hylätyistä oli keväällä 1993 työttömänä lähes puolet eli 48 %, ja työssä jatkavia oli vain 34 % (taulukko 5). Naiset jatkoivat työssä miehiä enemmän; miehet olivat jääneet enemmän työttömiksi ja siirtyneet myös hiukan naisia enemmän eläkkeelle. Työssä jatkamisessa ei ollut ikäryhmittäisiä eroja, mutta sen sijaan nuoremmat olivat enemmän työttöminä ja vanhemmat puolestaan enemmän eläkkeellä.

Useimmat vuoden kuluessa hylkäyspäätöksestä eläkkeelle siirtyneet päätyivät yksilölliselle varhaiseläkkeelle, 60 vuotta täyttäneet myös työttömyyseläkkeelle. Osa siirtyi eläkkeelle tehtyään uuden eläkeha-

kemuksen, osa sai valitusteilse myönteisen päätöksen. Ensimmäiseen valitusasteeseen, Eläkelautakuntaan valittaneita oli hiukan alle puolet kaikista vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen saaneista. Eläkelautakuntaan valittaneista 9 % oli yksilöllisellä varhaiseläkkeellä vuoden kuluttua ensimmäisestä hylkäyksestä. Kaikkiaan vuoden kuluessa yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirtyneistä 60 % oli valituksen tehneitä.

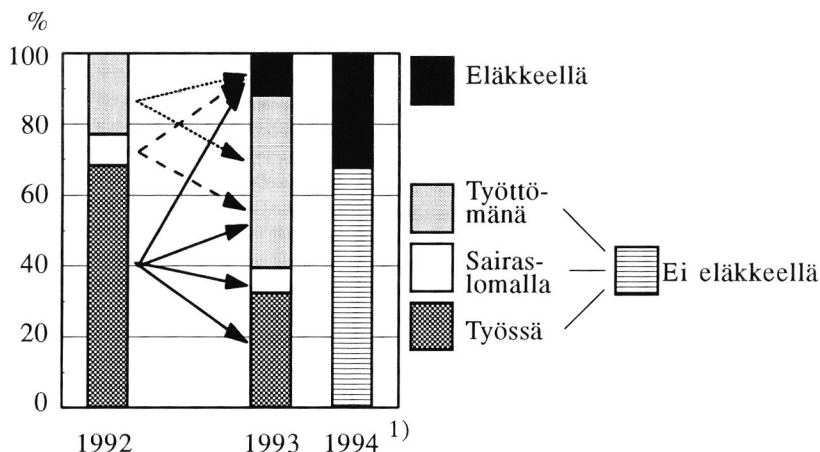
Taulukko 5. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspää-
töksen saaneiden tilanne vuonna 1993

	Sukupuoli		Ikä v. 1993		Kaikki
	Naiset	Miehet	56–60v	61–65v	
	%	%	%	%	%
TK-eläke	1	4	2	3	2
YVE	7	8	6	19	8
TT-eläke	3	4	1	18	3
(Eläkkeellä yht.)	(11)	(16)	(9)	(40)	(13)
Työssä	40	26	34	30	34
Työttömänä	44	53	52	28	48
Sairaslomalla	5	5	5	2	5
Yhteensä	100	100	100	100	100
Lukumäärä	442	366	684	124	808

Vuoden 1992 alkupuolella hylkäyspäättöksen saaneista palkansaajista 13 % siirtyi siis vuoden kuluessa hylkäyspäättöksestä eläkkeelle. Monilla oli kuitenkin valitus- tai uusi hakemusprosessi kesken. Kahden vuoden kuluttua hylkäyksestä tilanne näyttikin jo toisenlaiselta: keväällä 1994 kolmasosa vuonna 1992 hylätyistä oli eläkkeellä (kuva 7).

Kuvassa 7 on myös nuolien avulla havainnollistettu keskeisimmät siirtymäsuunnat. Hylkäysajankohtana työttömänä olleet siirtyivät vuoden kuluessa eläkkeelle tai olivat edelleen työttöminä. Samoin sairauslomalla olleet siirtyivät joko eläkkeelle tai työttömiksi. Työhön palaaminen oli erittäin harvinaista hylkäysajankohtana työttömänä olleilla, ja sairauslomalla olleistakin vain muutama palasi takaisin työhön. Hylkäysajankohtana työssä olleista valtaosa jatkoi työssä tai jäi työttömäksi, pienempi osa siirtyi eläkkeelle tai sairauslomalle.

Kuva 7. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden tilanne vuosina 1992–1994

¹⁾ Vuoden 1994 tiedot perustuvat rekisteriin, joka ei anna mahdollisuutta erotella ei eläkkeellä olevia työttömiin, sairauslomalla oleviin ja työssä oleviin

Vuosien 1988 ja 1992 hylkäysten vertailu

Verrattuna vuoden 1988 hylkäykseen myöhemmin, vuonna 1992 hylkäyksen saaneet eläkeläistyivät selvästi hitaammin. Tämä näkyy taulukosta 6, jossa on verrattu vuosina 1988 tai 1992 hylkäyksen saaneiden tilannetta sekä yhden että kahden vuoden kuluttua hylkäyksen saamisesta. Vertailussa ovat mukana henkilöt, jotka olivat hylkäysajankohtana 55–60-vuotiaita.

Vuonna 1988 hylätyt ovat siirtyneet sairausperusteisille eläkkeille selvästi nopeammin kuin vuonna 1992 ensimmäisen hylkäyksensä saaneet. Kahden vuoden kuluttua hylkäyksestä vuonna 1988 hylätyistä kolmasosa ja vuonna 1992 hylätyistä runsas kymmenesosa oli yksilöllisellä varhaiseläkkeellä. Laman aikana, vuonna 1992 hylätyillä on puolestaan hylkäyksen jälkeisinä vuosina työttömyys huomattavasti tavallisempaa kuin aikaisemmin, vuonna 1988, eläkkeelle hakeutumisprosessinsa aloittaneilla.

Hylkäyksen jälkeinen tilanne on selvästi sidoksissa ajankohtaan. Hakemistaltiudessa, hylkäysten osuudessa, hakijajoukon rakenteessa ja työllisyystilanteessa on viimeisten vuosien aikana tapahtunut muutoksia, jotka vaikuttavat hylkäyspäätöksen jälkeisen tilanteen kehittymiseen.

Taulukko 6. Tilanne hylkäyksen jälkeen vuonna 1988 ja 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla (hylkäysajankohtana 55–60-vuotiaat)

Eläke- ja työtilanne	Vuosi hylkäyksen jälkeen		Kaksi vuotta hylkäyksen jälkeen	
	1988 hylätyt %	1992 hylätyt %	1988 hylätyt %	1992 hylätyt %
TK-eläke	3	2	7	4
YVE	21	6	34	13
TT-eläke	1	2	3	10
Muu eläke	0	1	1	2
(Eläkkeellä yht.)	(25)	(11)	(45)	(29)
Työssä	47	34	35	71 ¹⁾
Työttömänä	16	50	14	
Sairaslomalla	12	5	6	
Yhteensä	100	100	100	100
Lukumäärä	1094	742	1094	742

1) Tiedot perustuvat rekisteriin, joka ei anna mahdollisuutta erotella niitä jotka eivät ole eläkkeellä työttömiin, sairauslomalla oleviin ja työssä oleviin.

Vaikka hylkäyspäätöksen saaneilla on keskimääräistä suurempi todennäköisyys varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen, heidänkin eläkeläistymisensä noudattaa yleisiä trendejä. 1990-luvulla työttömyyseläkkeelle siirtyminen on kasvanut, ja yksilölliselle varhaiseläkkeelle ja varsinaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on vähentynyt. Nämä muutokset näkyvät myös hylkäystapausten kohdalla. Hylkäyspäätöksen saaneiden työttömyyden kasvu noudattaa samoin yleistä laman aikaista suuntaa. Työttömyyttä on lisäksi kasvattanut sairausperusteisille eläkkeille siirtymisen hidastuminen, joka laman aikana ei ole korvautunut työssä pysymisenä vaan on kanavoitunut nimenomaan työttömyydeksi.

5. Ansiotyö

Ammatti ja hylkäyksen jälkeinen tilanne

Sekä eläkkeelle siirtyminen että työttömyys vaihtelevat ammateittain. Työkyvyttömyyseläkkeelle ja yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirrytään keskimäärin enemmän raskaan ruumiillisen työn ammateista. Esimerkiksi rakennustyössä ja monilla teollisuuden aloilla työkyvyttömyysriski on suuri. Samat toimialat ovat olleet myös herkimpiä työttömyydelle. Toimihenkilövaltaisilla aloilla, joissa sekä työkyvyttömyys että työttömyysriski on ollut alhaisin, on taas usein mahdollisuus siirtyä vanhuuseläkkeelle jo alle 65 vuoden iässä.

Ikääntyneiden palkansaajien seurantatutkimuksen (Gould 1994) mukaan teollisuudessa työskennelleet varhaiseläkeikäiset naiset ovat siirtyneet keskimääräistä enemmän sairausperusteisille eläkkeille. Tekstiiliteollisuuden naiset ovat kuitenkin poikkeus; he ovat jääneet keskimääräistä enemmän työttömiksi ja siirtyneet edelleen työttömyyseläkkeelle, sen sijaan sairausperusteisille eläkkeille siirtyneitä ei heidän joukossaan ole yhtä paljon kuin muilla teollisuuden aloilla. Rahoitus- ja vakuutusalan naistoimihenkilöt ovat myös siirtyneet runsaasti eläkkeelle. Heille ovat tyypillisiä sekä sairausperusteiset eläkkeet että alennetussa eläkeiässä alkaneet vanhuuseläkkeet. Viimeksimainituista osa on erilaisia saneerausten ja fuusioiden yhteydessä ikääntyneille työntekijöille tarjottuja eläkepaketteja.

Ikääntyneistä palkansaajamiehistä eniten eläkkeelle siirtyneitä on kaupallista työtä tehneiden joukossa. Myös rakennustyöstä, palvelutyöstä ja kuljetustyöstä ovat miehet siirtyneet eläkkeelle hiukan keskimääräistä enemmän. Rakennusalan miehet taas olivat selvästi muita ammattiryhmiä enemmän työttöminä (Gould 1994).

Myös hylkäyspäätösten osuus vaihtelee ammattiryhmittäin. Vuoden 1986 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksiä koskevassa selvityksessä havaittiin hylkäysosuuden kyseisenä vuonna olleen korkein

naisilla myyntityön ryhmässä ja miehillä hallinnollisen ja toimistoteknisen työn ryhmässä (Gould & Rinne 1987).

Tämän tutkimuksen asetelma ei kuitenkaan ole suunnattu hylkäysosuuksien erojen tarkasteluun, vaan hylkäyksen jälkeisen elämäntilanteen selvittämiseen. Taulukoissa 7 ja 8 tarkastellaan vuonna 1988 hylkäyspäättöksen saaneiden myöhempää työ- ja eläketilannetta ammattiryhmittäin. Sekä naisten että miesten ammatit on jaettu seitsemään ryhmään. Ryhmiä muodostettaessa on kiinnitetty huomiota niiden sisäiseen rakenteeseen ja tapausten lukumäärään. Ryhmät eivät ole naisilla ja miehillä samat, koska naisten ja miesten yleisimmät ammatit poikkeavat kokonaan toisistaan.

Taulukko 7. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäättöksen saaneiden naisten tilanne vuonna 1993 ammattiryhmittäin

Tilanne v. 1993	Ammatti eläkettä hakiessa vuonna 1988						
	TEH	RAH	TST	KAU	TEV	MTE	PAL
	%	%	%	%	%	%	%
TK-eläke tai YVE	66	65	52	55	45	64	56
Työttömyyseläke	15	8	21	19	34	21	26
Jokin muu eläke	9	19	9	6	1	1	3
Työssä	3	4	11	8	4	6	7
Työttömänä	9	4	7	12	16	8	8
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100
Lukumäärä	32	26	89	146	86	157	131

TEH = tekninen, hallinnollinen, terveydenhuollon ja sosiaalialan työ

RAH = rahoitus- ja vakuutusalan työ

TST = muu toimistotyö

KAU = kaupallinen työ

TEV = tekstiili- ja vaatetusalan työ

MTE = muu teollinen työ, maa- ja metsätaloustyö

PAL = palvelutyö

Yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäättöksen saaneiden naisten tilanne näyttää ammattiryhmittäin tarkasteltuna noudattavan samaa linjaa kuin ylipäänsä ikääntyneiden naisten työ- ja eläkekäyttäytyminen. Kaksi toisistaan selkeästi poikkeavaa ryhmää ovat rahoitus- ja vakuutusosalalla (RAH) työskennelleet ja toisaalta tekstiili- ja vaatetusteollisuudessa (TEV) työskennelleet naiset (taulukko 7). Rahoitus- ja vakuutusalan naistoimihenkilöt ovat hylkäyksen jälkeen päätyneet sairauserusteisille eläkkeil-

le tai varhain alkaneelle vanhuuseläkkeelle, työttömiä tai työttömyyseläkeläisiä heidän joukossaan on vähän. Tekstiili- ja vaatetusalaalla tilanne on päinvastainen: yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen saaneista naisista puolet on viiden vuoden kuluttua hylkäyspäätöksestä työttöminä tai työttömyyseläkkeellä, sairausperusteisille eläkkeille siirtyneitä on sen sijaan keskimääräistä vähemmän. Näiden kahden ammattiryhmän ero on myös tilastollisesti merkitsevä; vaikka ryhmät ovat pieniä, erot hylkäyksen jälkeisessä tilanteessa eivät siis selity pelkällä sattumalla.

Tekstiili- ja vaatetusala on 1980-luvun lopulta lähtien voimakkaasti supistunut, niinpä tämän alan työntekijöiden osuus on vuoden 1992 aineistossa pienempi kuin vuoden 1988 aineistossa. Hylkäyspäätöksen jälkeinen tilanne näyttää kuitenkin säilyneen ennallaan. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen saaneista tekstiili- ja vaatetusalan naisista oli vuoden kuluttua työttöminä lähes 70 %, kun vastaava työttömien osuus muilla aloilla oli noin 40 %.

Rahoitus- ja vakuutusalan naisten lisäksi myös teollisuudessa (tekstiiliteollisuutta lukuunottamatta) sekä hallinnon ja terveys- ja sosiaalityön tehtävissä työskennelleistä hylkäyspäätöksen saaneista naisista kaksi kolmasosaa on päätynyt sairausperusteisille eläkkeille. Työssä jatkavia taas on eniten toimistotyötä tehneiden naisten ryhmässä.

Taulukko 8. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden miesten tilanne vuonna 1993 ammattiryhmittäin

Tilanne v. 1993	Ammatti eläkettä hakiessa vuonna 1988						
	TEH %	KAU %	RAK %	MET %	PUU %	MTE %	PAL %
TK-eläke tai YVE	61	55	59	67	51	60	68
Työttömyyseläke	18	24	28	15	29	22	14
Jokin muu eläke	4	3	—	—	—	—	4
Työssä	5	5	5	4	5	10	6
Työttömänä	12	13	8	14	15	8	8
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100
Lukumäärä	102	38	39	66	41	50	71

TEH = tekninen ja hallinnollinen työ

KAU = kaupallinen työ

RAK = rakennustyö

MET = metalliteollinen työ

PUU = puu- ja paperiteollinen työ

MTE = muu teollinen työ, maa- ja metsätaloustyö

PAL = palvelu- ja kuljetustyö

Yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen jälkeisen tilanteen ammattiryhmittäiset erot miehillä näkyvät taulukossa 8. Vuonna 1988 hylkäyksen saaneet kuljetustyön, palvelutyön ja metalliteollisen työn miehet ovat viiden vuoden kuluessa päätyneet muita useammin sairauserusteisille eläkkeille. Työttömyyseläkkeelle päätyneitä taas on eniten puu- ja paperiteollisuudessa ja rakennusosalalla työskennelleiden joukossa. Työssä jatkavia miehiä on eniten muun teollisuuden ryhmässä, joka siis sisältää muun kuin metalli- sekä puu- ja paperiteollisuuden.

Varhaisen työmarkkinoilta poistumisen reitit näyttävät näin eri ammattialoilla poikkeavan melko lailla toisistaan. Vertailua tosin vaikeuttaa monien ammattiryhmien pieni koko tutkimusaineistossa. Joillakin aloilla sairauserusteiset eläkemuodot ovat vallitseva reitti, joskin hylkäyspäätös saattaa tätä reittiä jonkin verran hidastaa. Toisilla aloilla varhaisen työstä poistumisen ja vanhuuseläkkeen väliin jäävä aika taas tavallisimmin sijoittuu työttömyysturvan ja työttömyyseläkkeen piiriin mahdollisesta sairauserusteiselle eläkkeelle pyrkimisestä huolimatta.

Työssä jatkaneet

Pieni joukko, 6 %, vuonna 1988 hylkäyspäätöksen saaneista oli työssä vielä viiden vuoden kuluttua hylkäyksestä. Vuonna 1992 hylkäyspäätöksen saaneista puolestaan kolmasosa jatkoi työssä vuoden kuluttua hylkäyksestä. Keitä nämä henkilöt ovat, jotka huolimatta eläkehakemukseen asti johtaneista eläkkeelle siirtymisaikeistaan ovat kuitenkin pitkään pysyneet työelämässä?

Edellä on jo todettu, että hylkäyksen jälkeen työssä jatkaneet ovat nuorempia kuin yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneet keskimäärin. Vuoden 1992 aineistossa on eroa myös naisten ja miesten välillä: naiset ovat miehiä enemmän jatkaneet hylkäyksen jälkeen työssä, miehet ovat siirtyneet enemmän eläkkeelle tai työttömiksi.

Ammattiryhmän suhteen työssä jatkavat, varsinkaan miehet, eivät kovin paljoa eroa muista hylkäyspäätöksen saaneista. Naisilla on työssä jatkamisen suhteen yksi selvästi muista poikkeava ammattiryhmä: työssä jatkaminen hylkäyspäätöksen jälkeen on tekstiili- ja vaate-tusteollisuudessa muita ammattiryhmiä vähäisempää.

Työn piirteiden tarkempi analyysi ei myöskään anna hylkäyksen jälkeen työssä jatkaneista kovin paljon muista hylkäyksen saaneista poikkeavaa kuvaa. Esimerkiksi työn rasittavuudessa, kiireisyydessä, yksitoikkoisuudessa, automaation käytössä, pakkotahtisuudessa tai työ-

tehtävien nopeassa muuttumisessa ei ole juuri minkäänlaisia eroja työssä jatkaneiden ja muiden hylkäyksen saaneiden välillä. Työn piirteiden samankaltaisuus liittyy kaikille hylkäyspäätöksen saaneille yhteiseen taustaan: kaikki hylkäyksen saaneet, myös työssä jatkavat, ovat hakeneet varhaiseläkettä. Verrattuna muihin ikääntyneisiin palkansaajiin eläkehylkäyksen saaneet muistuttavatkin työn piirteiltään selvästi enemmän eläkkeelle siirtyneitä tai eläkkeelle haluavia kuin työn jatkamiseen motivoituneita työntekijöitä (ks. Gould 1994, 35).

Ainoat selkeämmät työn piirteisiin liittyvät erot löytyvät urakkapalkkauksesta, tapaturmavaarasta ja työn kiinnostavuudesta. Hylkäyspäätöksen jälkeen työssä jatkaneilla sekä urakkapalkkaus että työhön liittyvä tapaturmavaara olivat harvinaisempia kuin hylkäyksen jälkeen eläkkeelle tai työttömäksi siirtyneillä. Yllättävää kyllä, myös työn kiinnostavuus oli työssä jatkaneilla hiukan vähäisempää kuin muilla. Tämä saattaa kertoa työssä jatkamisen vastentahtoisuudesta: eläkkeelle hakeutumisen yhteydessä on jo asennoiduttu työstä irtautumiseen.

Monet kokivatkin hylkäyksen jälkeisen työnteon hankalaksi. Vuonna 1992 hylkäyksen saaneista ja hylkäyksen jälkeen ainakin vuoden työssä jatkaneista runsas kolmasosa sanoi työnteon tuntuneen aikaisempaa vaikeammalta tai vastenmielisemmältä. Erityisesti naiset kokivat hylkäyksen jälkeisen työnteon vaikeaksi.

Useimmat työssä jatkaneet olivat pysyneet entisessä työssään. Vuonna 1992 hylkäyspäätöksen saaneista ja sen jälkeen työssä jatkaneista vajaa kymmenesosa oli vaihtanut ammattia tai työpaikkaa, ja viidesosalla oli työtehtävissä tapahtunut muutoksia. Vuonna 1988 hylkäyspäätöksen saaneista ja ainakin viisi vuotta työssä jatkaneista runsas 10 % oli sellaisia, joilla ammatti oli näiden vuosien kuluessa muuttunut.

Valtaosa vuonna 1988 hylkäyksen saaneista ja viiden vuoden kuluessa työssä olleista oli ollut työssä koko hylkäyksen jälkeisen ajan. Neljäsosalla oli kuitenkin työttömyysjaksoja lähinnä hylkäysvuonna ja sitä seuraavana vuotena. Monilla oli ollut myös sairauslomajaksoja hylkäyksen jälkeisinä vuosina, mutta nämä jaksot olivat yleensä korkeintaan kuukauden mittaisia.

Huolimatta pitkästäkin työrupeamasta ensimmäisen hylkäykseen päätyneen eläkehakemuksen jälkeen, useimmat hylkäyksen jälkeen työssä jatkaneet olivat kuitenkin edelleen selvästi varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen suuntautuneita. Kun työssä jatkaneilta kysyttiin olisivatko he mieluummin halunneet olla ansiotyössä vai eläkkeellä, valtaosa valitsi eläkkeen (taulukko 9). Ilman hylkäystaustaa oleviin ikääntyneisiin palkansaajiin verrattuna ero on suuri: heistä lähes neljäkymmentä prosenttia valitsi työssä jatkamisen.

Taulukko 9. Työ- tai eläkehalukkuus vuonna 1993 työssä olleilla yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla ja muilla samanikäisillä

Valitsisiko nyt työn vai eläkkeen	Vuonna 1988 hylätyt %	Vuonna 1992 hylätyt %	Vertailu- aineisto %
Jatkaisi työssä	13	4	39
Siirtyisi eläkkeelle	78	92	51
Ei osaa sanoa	9	4	10
Yhteensä	100	100	100
Lukumäärä	70	262	399

Vertailutiedot ovat ikääntyneiden työntekijöiden seurantatutkimuksesta (Gould 1994)

Vaikuttaa siis siltä, että kun ikääntynyt palkansaaja on kerran astunut varhaiseläkeuralle, hän myös tällä uralla pysyy. Eli vaikka ensimmäinen eläkehakemus on päätynyt hylkäykseen, ja työnteko jatkuu, ajatusta varhaisesta eläkkeelle siirtymisestä ei hylätä. Yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden eläkeajatuksia tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa.

6. Hylkäyspäätöksen saaneiden eläkeajatuks

Eläkehalun syyt

Työelämästä irtautuminen ja varhainen eläkkeelle siirtyminen on prosessi, jonka alkuvaiheessa eläkehalua perustellaan monilla erilaisilla työhön, työttömyyteen, ikään, terveyteen ja vapaa-aikaan liittyvillä syillä. Prosessin edetessä varsinaiseen varhaiseläkkeelle siirtymistilanteeseen terveyden heikkeneminen alkaa dominoida, ja muiden syiden merkitys eläkehalun perusteluna vähenee (Gould 1994).

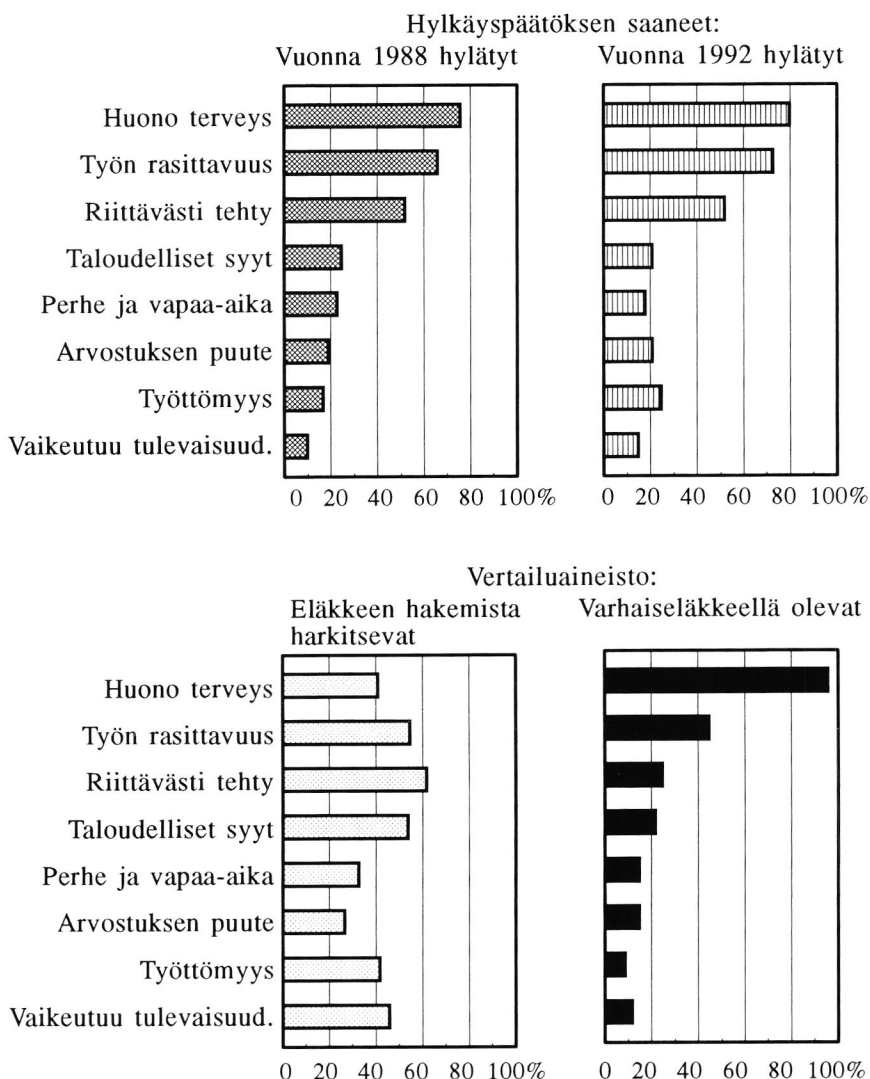
Yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen saaneet muistuttavat eläkehalun perusteluiltaan, erityisesti sairauden merkityksen korostamisessa, enemmän jo eläkkeelle siirtyneitä kuin niitä, jotka vasta ovat harkitsemassa eläkkeelle hakeutumista (kuva 8). Vuonna 1988 hylättyjen osalta tämä on luonnollista: heistähän suurin osa oli jo ehtinyt siirtyä eläkkeelle kyselyajankohtaan, kevääseen 1993 mennessä. Kuitenkin myös keväällä 1992 hylätyillä, jotka varhaisen eläkkeelle hakeutumisen syitä tiedusteltaessa kuuluivat vielä pääasiassa työvoimaan, heikentynyt terveys nousi keskeiseksi eläkehalun perusteluksi samalla tavoin kuin jo varhaiseläkkeelle siirtyneillä.

Heikentyneen terveyden korostuminen sekä hylätyillä että eläkkeellä olevilla kertoo eläkkeen subjektiivisten kokemusten yhdenmukaisuudesta eläkkeelle hakeuduttaessa. Vaikka yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla eläkkeelle siirtymisprosessi on hidastunut hylkäyksen vuoksi, he ovat kuitenkin edenneet eläkkeen hakemisen harkitsemisessa yhtä pitkälle kuin myönteisen päätöksenkin saaneet. He ovat jättäneet eläkehakemuksen, jonka keskeisenä kriteerinä on terveyden heikkenemisen vaikutus työkykyyn.

Terveyden heikkenemisen ohella myös työn rasittavuus nousee hylkäyspäätöksen saaneilla tärkeäksi eläkehalun syyksi. Hylkäyksen saaneet ovat korostaneet työn fyysistä tai henkistä rasittavuutta selvästi yleisemmin kuin vertailuaineiston eläkkeellä olevat. Erityisesti hyl-

käyksen jälkeen työssä jatkaneet naiset ovat perustelleet eläkehaluaan juuri työhön liittyvillä rasitustekijöillä. Eläkkeelle hakeutumisen epäonnistumisella on varmasti ollut tähän vaikutusta. Työnteon jatkaminen eläkkeelle hakeutumispyrkimyksistä huolimatta on saattanut tuntua erityisen rasittavalta, ja koska eläkehalun syitä tiedusteltiin hylkäyksen jälkeen, nämä kokemukset ovat heijastuneet vastauksiin.

Kuva 8. Eläkehalun syyt yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla ja muilla samanikäisillä

Hylkäyspäätökseen suhtautuminen

Vuonna 1992 hylkäyspäätöksen saaneilta kysyttiin, olivatko he yksilöllistä varhaiseläkettä hakiessaan varautuneet mahdolliseen hylkäyspäätökseen. Vaikka julkisten tiedotusvälineiden kautta yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemusten korkea hylkäysprosentti oli varmasti useimmille hakijoille tuttu asia, moni koki omalle kohdalle osuneen hylkäyksen kuitenkin yllättävänä. Kuten taulukosta 10 näkyy, runsas 40 % hylkäyksen saaneista oli uskonut varmasti eläkkeen myöntämiseen.

Naiset olivat olleet eläkemahdollisuuksiensa suhteen epäilevämpiä kuin miehet. Näihin epäilyihin saattoi heijastua tieto naisten miehiä korkeammasta työkyvyttömyyseläkehakemusten hylkäysprosentista.

Hylkäyksen saaneiden joukossa oli myös joitakuita (6 %), jotka itsekin olivat pitäneet hylkäyspäätöstä omalla kohdallaan hyvin todennäköisenä. Heillä oli ilmeisesti melko selkeä kuva omasta työkyvyn heikkenemisen asteestaan ja sen riittämättömyydestä eläkekriteereihin nähden. Näistä eläkkeen hakijoista ei kovin moni perustellut eläkehaluaan terveydentilan heikkenemisellä; tavallisempia perusteluja olivat työttömyys tai sen uhka ja työn rasittavuus. Tässä joukossa oli myös useita sellaisia, jotka kertoivat hakeneensa yksilöllistä varhaiseläkettä työnantajan kehotuksesta.

Taulukko 10. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden oma näkemys eläkkeen saamisen mahdollisuuksista

	Miehet %	Naiset %	Kaikki %
Piti hylkäyspäätöstä kohdallaan hyvin todennäköisenä	6	6	6
Piti hylkäystä mahdollisena, mutta arveli saavansa eläkkeen	43	51	48
Ei ollut varautunut hylkäykseen, uskoi saavansa eläkkeen	48	37	42
Ei osaa sanoa	3	6	5
Yhteensä	100	100	100
Lukumäärä	366	442	808

Työkyvyttömyyseläkkeiden ratkaisutoimintaa on usein moitittu siitä, ettei päätöksiä – erityisesti kielteisiä päätöksiä – perustella niin selkeästi, että päätöksen saaja ymmärtäisi mihin ratkaisu perustuu. Tähän asiaan on eläkelaitoksissa kiinnitetty erityistä huomiota, mutta ainakin vielä vuonna 1992 annettujen yksilöllisten varhaiseläkkeiden hylkäyspäätösten perustelut jäivät usein saajilleen epäselviksi. Noin puolet (48 %) vuonna 1992 hylkäyksen saaneista ilmoitti, ettei ymmärtänyt eläkepäätöksestä mihin hylkäys perustui.

Uudelleen hakeminen

Edellä, luvussa 3 kävi ilmi, että valtaosa vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen saaneista siirtyi kuitenkin muutaman vuoden kuluessa joko valituksen tai uuden hakemuksen kautta jollekin varhaiseläkkeelle. Myös vuonna 1992 hylkäyksen saaneet olivat valtaosin aikeissa siirtyä eläkkeelle ennen vanhuuseläkeikää, vaikka hylkäyspäätös tätä siirtymistä olikin hidastanut.

Lähes puolet vuonna 1992 hylkäyspäätöksen saaneista kertoi tehneensä valituksen Eläkelautakuntaan. Hylkäysten jälkeisten vuosien tarkastelu osoittaa, että valituksen tehneet ovat siirtyneet selvästi muita enemmän yksilölliselle varhaiseläkkeelle, mutta vastaavasti vähemmän työttömyyseläkkeelle, joten kokonaisuudessaan heidän eläkkeelle siirtymisensä ei ole muita runsaampaa.

Vuoden 1992 alkupuolella hylkäyksen saaneista oli keväällä 1993 runsas 10 % eläkkeellä, lähes puolet oli valittanut hylkäyspäätöksestä tai tehnyt uuden eläkehakemuksen ja neljäsosa oli aikeissa hakea eläkettä uudelleen. Kymmenisen prosenttia tästä joukosta oli sellaisia, jotka sanoivat etteivät ole harkinneet eläkkeen hakemista uudelleen, ja suunnilleen saman verran oli niitä, jotka eivät osanneet sanoa, mitä aikovat eläkkeelle siirtymisen suhteen tehdä. Eläkkeelle siirtymisen intensiteettiä kuvaa se, että niistäkin, jotka vuonna 1993 sanoivat etteivät aio hakea eläkettä uudelleen, kuitenkin lähes viidesosa oli keväällä 1994 jollakin varhaiseläkkeellä.

Uuden eläkehakemuksen tehneet kertoivat yleensä saaneensa joltakin taholta neuvoja, ohjeita, tukea tai apua uutta hakemusta varten. Neuvoja antaneena tahona mainittiin useimmiten hoitava lääkäri ja Kansaneläkelaitos. Eläkehakemuksen teossa avustaneiden luettelossa näkyy myös selvästi naisten ja miesten kulttuurinen ero: naiset olivat miehiä useammin saaneet uutta eläkehakemusta varten apua omaisilta ja tuttavilta, miehet puolestaan naisia useammin työpaikalta.

Taulukko 11. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneille uutta eläkehakemusta varten ohjeita, apua ja tukea antaneet tahot (kultakin taholta ohjeita saaneiden %-osuus)

Ohjeiden antaja	Tilanne kaksi vuotta hylkäyksen jälkeen eli vuonna 1994				
	TK	YVE	Muu el.	Ei eläkettä	Kaikki
Lääkäri	66	59	10	26	31
Sos.työntekijä	3	10	2	3	4
Työpaikka	9	24	6	8	10
Omaisiet	9	17	7	11	12
Eläkelaitos	16	11	9	3	6
KELA	53	32	36	14	21
Tiedotus väl.	6	8	5	8	7
Muu taho	6	5	11	4	5
Ei ohjeita	6	11	25	49	37

Taulukosta 11 näkyy, että ne jotka ovat myöhemmin siirtyneet sairausperusteisille eläkkeille ovat muita enemmän saaneet ohjeita hoitavalta lääkäriltä. Varsinaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä monet ovat saaneet myös opastusta eläkelaitoksista, erityisesti Kansaneläkelaitoksesta. Tämä on luonnollista, sillä KELA maksaa työkyvyttömyyseläkettä edeltävän sairausvakuutuksen päivärahan.

Yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirtyneillä uutta eläkehakemusta varten ohjeita, apua ja tukea antaneiden hajonta on suuri. Monet heistä ovat saaneet neuvoja hoitavan lääkärin, KELAn ja muiden eläkelaitosten lisäksi sosiaalityöntekijöiltä, työpaikalta sekä omaisilta ja tuttavilta. Tämä kuvanee yksilöllisen varhaiseläkkeen erityisyyttä varsinaiseen työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden: yksilöllinen varhaiseläkkeen hakemisprosessi liittyy laajasti ikääntyneiden työntekijöiden eri elämänaalueisiin, eikä terveyden heikkenemisen erityisasema ole yhtä merkittävä kuin varsinaisessa työkyvyttömyyseläkkeessä.

Ylipäänsä neuvojen saaminen uutta eläkehakemusta varten on ollut tavallisempaa niillä, joilla tämä uusi eläkehakemus on myös johtanut eläkkeelle siirtymiseen (taulukko 11). Kysymyksessä lienee jonkinlainen kehä. Erityisesti sairausperusteisille eläkkeille johtavan uuden hakemuksen tekoa on ilmeisesti eniten tuettu – ainakin hoitavan lääkärin taholta – juuri niissä tapauksissa, joissa todennäköisyys eläkkeen myöntämiseen on kasvanut aikaisemman hylkäyspäätöksen jälkeen. Toisaalta ne jotka ovat saaneet erilaista tukea ja apua eläkehakemustaan varten ovat ehkä pystyneet paremmin tuomaan esille

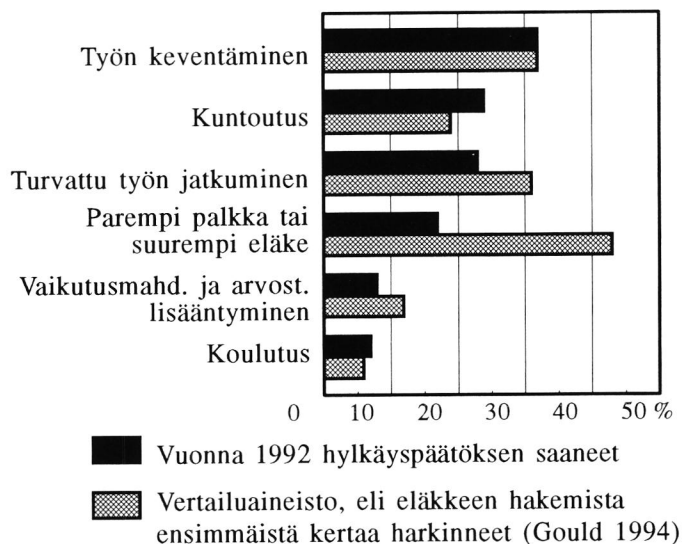
myönteiseen eläkeratkaisuun vaikuttavia seikkoja, tai he ovat pystyneet paremmin valitsemaan hakemuksensa kohteeksi sellaisen eläke-
muodon, jonka kriteerit ovat vastanneet heidän elämäntilannettaan.

Mikä saisi jatkamaan työssä

Vaikka yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneet näyttävät olevan vakaasti varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen suuntautuneita, kuitenkin useimmat heistä olivat joillakin edellytyksin valmiita siirtämään eläkkeelle hakeutumista tuonnemmaksi. Vuonna 1992 hylkäyksen saaneista ja eläkettä uudelleen hakeneista tai hakemista harkitsevista kaksi kolmasosaa mainitsi kyselyssä jonkin seikan, joka olisi saanut heidät luopumaan eläkeaikomuksista.

Kaikkein useimmin esille tuotu työn jatkamisen motivoiva seikka oli työn muuttaminen sopivammaksi. Kolmasosa hylkäyksen jälkeen eläkkeelle aikovista sanoi, että eläkkeelle siirtymistä voisi lykätä jos työoloja parannettaisiin, työtehtäviä kevennettäisiin tai työaikaa lyhennettäisiin. Turvattu työn jatkuminen ja terveyttä edistävä kuntoutus mainittiin myös usein seikkoina, jotka saisivat eläkkeelle hakeutumisen siirtymään myöhemmäksi.

Kuva 9. Mikä saisi varhaiseläkkeelle aikovia siirtämään eläkkeelle hakeutumista tuonnemmaksi

Kuvasta 9 näkyy että vertailuaineistolla eli eläkkeen hakemista ensimmäistä kertaa harkitsevilla taloudelliset kannustimet – joskin vasta varsin suuret – motivoivat työssä jatkamiseen. Ikääntyneiden työntekijöiden seurantalutkimuksen mukaan yli 40 % varhaista eläkkeelle hakeutumista suunnittelevista olisi ollut halukas heittämään eläkeajatuksat pois mielestään ja jatkamaan työntekoa, mikäli he olisivat saaneet paremman palkan tai olisivat työssä jatkamalla ansainneet suuremman eläkkeen (Gould 1994). Hylkäyspäätöksen saaneet, joiden eläkkeelle siirtymisprosessi oli siis jo kerran konkretisoitunut eläkehakemukseen asti, olivat kuitenkin epäilevämpiä taloudellisten houkuttimien suhteen. Heistä vain 17 % arveli, että palkan tai tulevan eläkkeen korotus toimisi työssä jatkamisen houkuttimena.

Osa-aikaeläke vaihtoehtona

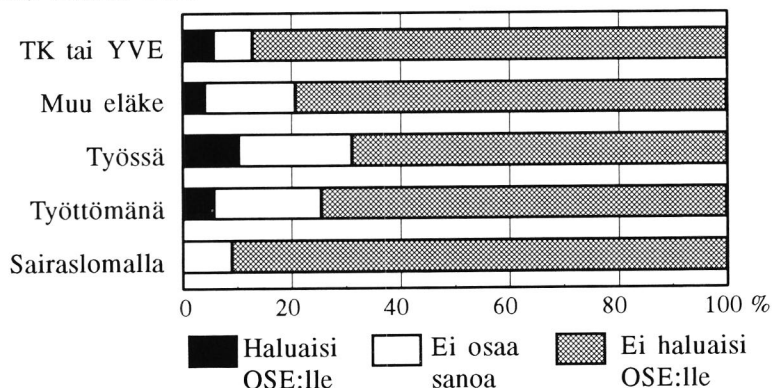
Osa-aikaeläke, joka on ollut käytössä 1980-luvun loppupuolelta, ei ole saanut kovin suurta suosiota ikääntyneiden työntekijöiden keskuudessa. Vuoden 1993 lopussa oli yksityisellä puolella vain 328 osa-aikaeläkeläistä. Vuonna 1994 toteutetut muutokset, mm. alaikärajan laskeminen 60 vuodesta 58 vuoteen, lisäsivät kuitenkin tämän eläke-
muodon käyttöä, ja vuoden 1994 lopussa yksityisen puolen osa-aikaeläkeläisten lukumäärä oli kasvanut 1284 henkeen (Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1994, osa I).

Osa-aikaeläkettä on viime aikoina pyritty markkinoimaan eläke-
muotona, joka on edullinen niin työntekijöille, työnantajille kuin kansantaloudellekin. Sen on katsottu olevan hyvä vaihtoehto esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa uupumus ja työhön väsyminen eivät ole sen asteisia, että ne riittäisivät työkyvyttömyyseläkkeen tai yksilöllisen varhaiseläkkeen perusteiksi (Takala 1994). Olisikin luontevaa ajatella, että kun yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirtyminen on törmännyt eläkehakemuksen hylkäämiseen, voisi vaihtoehtona tulla kysymykseen juuri osa-aikaeläke.

Hylkäyspäätöksen saaneille kerrottiin kyselylomakkeella, että osa-aikaeläke tarkoittaa lyhennettyä työaikaa yhdistettynä osaeläkkeeseen, ja kysyttiin olisivatko he omalta kohdaltaan kiinnostuneita tällaisesta järjestelystä. Kiinnostus oli kuitenkin vähäistä; vain 7 % vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneista palkansaajista suhtautui myönteisesti osa-aikaeläkemahdollisuuteen, valtaosa ei ollut kiinnostunut tällaisesta vaihtoehdosta.

Kuva 10. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden halukkuus osa-aikaeläkkeelle

Tilanne vuonna 1993

Kuvasta 10 näkyy, että kaikkein myönteisimmin osa-aikaeläkkeeseen suhtautuivat kyselyajankohtana työssä olleet. Heillä oli myös muita realistisemmat mahdollisuudet tämän vaihtoehdon toteuttamiseen, sillä osa-aikaeläke edellyttää aina työnteon jatkumista, vaikkakin työaikaa lyhentäen. Kyselyajankohtana pitkäaikaisella sairauslomalla olleista kukaan ei halunnut osa-aikaeläkkeelle, ja sairausperusteisille eläkkeille siirtyneiden suhtautuminen oli lähes yhtä kielteinen. Ilmeisesti he katsoivat, ettei heidän työkykynsä enää olisi riittänyt edes osa-aikaiseen työhön.

7. Terveys hylkäyksen jälkeisinä vuosina

Sairausryhmä

Yksilöllinen varhaiseläke on työkyvyttömyyseläke, joten sen perusteena on aina sairaus vika tai vamma. Yksilöllisessä varhaiseläkkeessä pyritään kuitenkin kokonaisvaltaiseen ratkaisuun, joten yksittäisten eläkkeen perusteena olevien diagnoosien merkitys on häilyvä. On ylipäänsä hiukan arveluttavaa jakaa yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemuksia sairausryhmiin, sillä tällainen jaottelu on väistämättä jossain määrin keinotekoista. Varsinkin hylkäystapauksissa sairauden kuva saattaa olla epämääräinen, ja silloin selkein diagnoosi valitaan yleensä rekistereihin kirjattavaksi.

Samoin kuin varsinaisissa työkyvyttömyyseläkkeissä hylkäyspäätökset ovat kuitenkin yksilöllisissä varhaiseläkkeissäkin tavallista yleisempiä joissakin sairausryhmissä. Tällaisia sairausryhmiä ovat esimerkiksi aineenvaihduntasairaudet ja tuki- ja liikuntaelinten sairaudet. Pitkälti yli puolet yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäystapauksista sijoittuukin tuki- ja liikuntaelinten sairauksien ryhmään (ETK:n tilastot).

Tämän tutkimuksen kahdessa aineistossa – vuosina 1988 tai 1992 hylkäyspäätöksen saaneilla – työkyvyn heikkenemisen perusteena olleen sairauden jakaumissa on jonkin verran eroja. Tuki- ja liikuntaelinten sairauksien osuus on myöhemmässä aineistossa hiukan pienempi: vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneista palkansaaajista 62 %:lla työkyvyn heikkenemisen tärkeimmäksi syyksi oli kirjattu jokin tuki- ja liikuntaelinten sairaus, vuonna 1992 hylätyillä vastaava osuus oli 58 %. Myös verenkiertoelinten sairauksien osuus on vähän pienentynyt: vuonna 1988 se oli 12 %, ja vuonna 1992 enää 9 %. Selkeimmin vuosien 1988 ja 1992 välillä kasvanut tautiryhmä on pääluokka 16, joka sisältää oireita ja epätäydellisesti määriteltyjä tapauksia. Vuonna 1988 niiden osuus oli 2 %, mutta vuonna 1992 se oli 8 % kaikista palkansaaajien yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemusten hylkäyksistä.

Epämääräisempien diagnoosien kasvu työkyvyttömyyden syynä kertoo hakijajoukon rakenteellisista muutoksista: selkeästi määriteltävän sairauden sijasta hakemuksessa painottuvat entistä enemmän muut, usein työelämän epävarmuuteen liittyvät tekijät.

Hylkäyspäätöksen saaneiden myöhemmät vaiheet eivät kovin paljoa eriydy työkyvyn heikkenemisen perusteena olevan sairauden mukaan. Kun katsotaan vuonna 1988 ensimmäisen hylkäyksen saaneita ja heidän silloista sairausryhmäänsä, on eläkkeelle siirtyneiden osuus viiden vuoden kuluttua hylkäyksestä jokseenkin sama kaikissa suurimmissa tautiluokissa. Vuonna 1992 hylkäyspäätöksen saaneilla sen sijaan on jonkin verran sairausryhmittäisiä eroja eläkkeelle siirtymisessä. Vuoden 1994 kevääseen mennessä eläkkeelle siirtyneitä on vuonna 1992 hylätyistä silloisen sairausdiagnoosin mukaan luokiteltuna tuki- ja liikuntaelinten sairauksien ryhmässä 28 %, verenkiertoelinten sairauksien ryhmässä 39 %, mielenterveyden sairauksien ryhmässä samoin 39 %, ja oireiden ja epämääräisten sairauksien ryhmässä 24 %.

Hylkäyspäätöksen saaneilla, mutta myöhemmin sairausperusteiselle eläkkeelle siirtyneillä eläkehakemuksen diagnoosi saattaa matkan varrella muuttua. Vuonna 1988 ensimmäisen hylkäyksen saaneista ja myöhemmin sairausperusteiselle eläkkeelle siirtyneistä 27 %:lla työkyvyttömyyden syyksi ilmoitettu sairaus sijoittui myönteiseen päätökseen johtaneessa hakemuksessa eri tautiryhmään kuin aikaisemmassa, hylkäykseen päätyneessä hakemuksessa.

Eniten diagnoosit ovat muuttuneet, jos työkyvyn heikkenemisen syynä pidetty sairaus on alunperin sijoittunut sellaisiin tautiluokkiin kuin hermoston ja aistimien sairaudet, ruuansulatuselinten sairaudet tai oireet ja epätäydellisesti määritellyt tapaukset.

Tavallisin muutos on kuitenkin ollut somaattisiin sairauksiin, erityisesti tuki- ja liikuntaelinten sairauksiin kuuluvan diagnoosin muuttuminen mielenterveyden häiriöksi. Tämä näkyy erityisesti naisilla. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden joukossa oli 76 naista, jotka myöhemmin siirtyivät eläkkeelle mielenterveyden häiriöiden perusteella. Heistä kuitenkin vain 30:llä oli myös ensimmäisessä, hylkäykseen päätyneessä hakemuksessa työkyvyn heikkenemisen syynä mielenterveyden häiriö (taulukko 12).

On mahdollista että mielenterveyden häiriöiden lisääntyminen kuvaa eläkkeelle siirtymisprosessin rasittavuutta, eli eläkkeen hakijoiden psyykkisen terveyden rakoilemista hylkäysten myötä. Toisaalta tämäkin kehitys saattaa kertoa lähinnä sairauskuvan epämääräisyydestä, siitä miten selkeän sairausperusteen puuttuessa eläkehakemuksen taustalla olevat työn ja työttömyyden paineet nostavat vähitellen psyykkiset ongelmat etusijalle.

Taulukko 12. Työkyvyttömyysdiagnoosin muuttuminen vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla naisilla (lukumäärä)

TK-syy vuoden 1988 hylkäyksessä	TK-syy myöhemmässä myöntöpäätöksessä				
	Mielent. häiriöt	Verenk. sair.	Tuki- ja liik.	Muut sair.	Yhteensä
Mielenterveyden häiriöt	30		3	2	35
Verenkiertoelinten sairaudet	5	19	9	2	35
Tuki- ja liikuntael. sairaudet	31	12	206	14	263
Muut sairaudet	10	4	10	31	55
Yhteensä	76	35	228	49	388

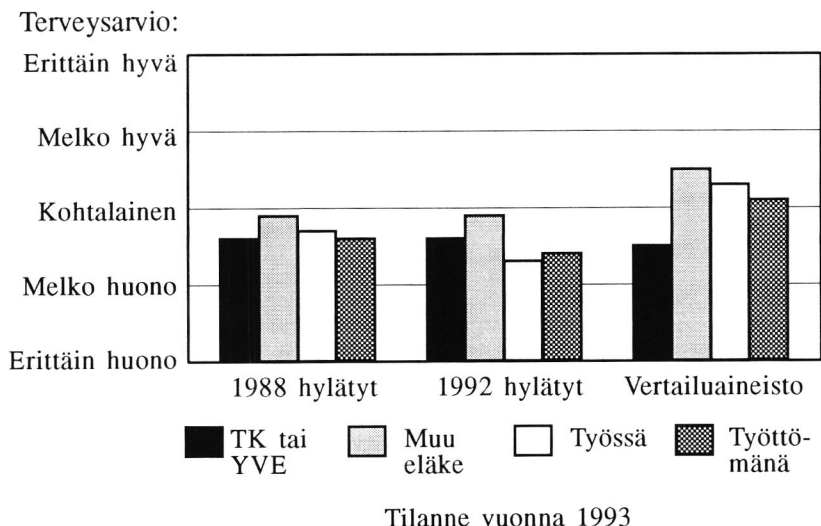
Oma arvio terveydentilasta

Yksilöllistä varhaiseläkettä hakiessaan hylkäyspäätöksen saaneet hakijat ovat itse kokeneet terveytensä heikenneen työkykyä alentavasti, vaikka eläkelaitos ei olekaan katsonut työkyvyn heikentyneen eläkkeen saamiseen oikeuttavassa määrin. Hylkäyspäätöksen saaneilta kysyttiin heidän omaa arviotaan terveydentilastaan keväällä 1993, jolloin hylkäyksestä oli jo kulunut aikaa ja monet seikat olivat edelleen muokanneet heidän terveyskokemuksiaan.

Vuonna 1988 hylätyistä valtaosa oli kyselyajankohtana eläkkeellä, vuonna 1992 hylätyt taas pääosin työssä tai työttömänä. Terveydentila-arviot olivat kummallakin ryhmällä kuitenkin hyvin samanlaiset. Vain muutama prosentti vastaajista arvioi oman terveydentilansa erittäin hyväksi tai melko hyväksi. Valtaosa, noin 90 %, piti terveyttään kohtalaisena tai huonona.

Hylkäyksen jälkeinen tilanne – eläkkeelle siirtyminen, työssä jatkaminen tai työttömäksi jääminen – ei merkittävästi eriyttänyt terveydentila-arvioita: hylkäyspäätöksen saaneet arvioivat terveydentilansa jokseenkin yhtä huonoksi riippumatta siitä mikä heidän työ- tai eläketilanteensa oli arviointihetkellä. Hiukan muita positiivisemmin terveydentilaansa suhtautuivat muille kuin sairausperusteisille eläkkeille siirtyneet. Huonoimmaksi terveytensä arvioivat puolestaan sellaiset vuonna 1992 hylätyt, jotka kyselyajankohtana olivat työssä tai työttöminä (kuva 11).

Kuva 11. Vuosina 1988 ja 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden ja samanikäisten ilman hylkäystaustaa olevien oma arvio terveydentilasta vuonna 1993

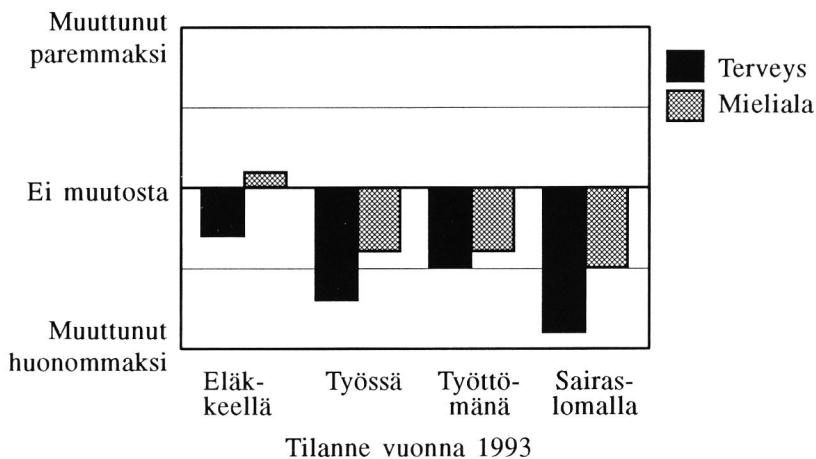
Kuvassa 11 on yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen saaneiden terveydentila-arvioita verrattu samanikäisten, mutta ilman hylkäystaustaa olevien arvioihin (ks. Gould 1994). Työkyvyttömyyseläkkeellä tai yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olevilla terveydentila-arvio on samanlainen hylkäystaustasta riippumatta: he arvioivat terveytensä keskimäärin kohtalaisen ja melko huonon välille. Muilta osin hylkäyspäätöksen saaneet kokevat terveytensä selvästi vertailuväestöstä huonommaksi: kaikki hylkäyspäätöksen saaneet – huolimatta siitä olivatko he työssä, työttömänä vai eläkkeellä – muistuttavatkin terveysarvioissaan sairausperusteisille eläkkeille siirtyneitä. Subjekttiivinen näkemys terveydentilasta on siten jokseenkin samanlainen kaikilla yksilöllistä varhaiseläkettä hakaneilla, sekä niillä joille eläke on myönnetty että niillä joiden hakemus on hylätty.

Terveysmuutos ja mieliala

Ikääntyneiden työntekijöiden seurantatutkimuksessa havaittiin, että koettu terveydentila heikkeni muutaman vuoden kuluessa eniten niillä, jotka huolimatta eläkkeelle siirtymishalukkuudestaan jatkoivat työssä tai olivat työttöminä. Eläkkeelle siirtyneillä terveysarviot pysyivät

jokseenkin ennallaan (Gould 1994). Sama asia näkyy myös vuonna 1992 hylkäyspäättöksen saaneilla. Kun heiltä vuoden kuluttua hylkäyksestä tiedusteltiin kokivatko he terveydentilansa muuttuneen hylkäyksen jälkeen paremmaksi, huonommaksi vai pysyneen ennallaan, valtaosa arvioi terveytensä heikentyneen. Kaikkein vähiten huonontumista oli kuitenkin tapahtunut niillä, jotka hylkäyksestä kuluneen vuoden aikana olivat ehtineet siirtyä eläkkeelle (kuva 12). Eläkkeelle siirtyminen näytti siis suojaavan terveyden voimakkaalta heikkene- miseltä, työssä jatkaminen tai työttömäksi jääminen koettiin kuluttavampana.

Kuva 12. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäättöksen saaneiden terveydentilan ja mielialan muutos hylkäyksen jälkeen.

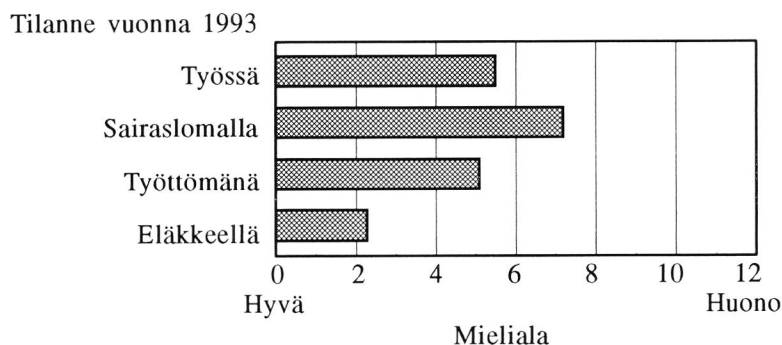
Kuvasta 12 näkyy myös, että vuonna 1992 hylätyistä ainoastaan eläkkeelle siirtyneet kokivat mielialansa hylkäyksen jälkeen hiukan kohentuneen, muut ryhmät, työssä jatkavat, työttömäksi jääneet ja pitkäaikaisella sairauslomalla olevat arvioivat kaikki mielialansa muuttuneen huonommaksi hylkäyksen jälkeisenä vuotena.

Hylkäyspäättöksen saaneiden hyvinvoinnin tunnetta selvitettiin myös 12-osaisella kysymyssarjalla (Goldbergin kehittämä General Health Questionnaire, ks. Lahelma 1989), joka mittasi nimenomaan kyselyajankohdan mielialaa, ei pitkäaikaista tai pysyväisluonteista henkistä hyvinvointia. Tämä mittari sisälsi mm. sellaisia kysymyksiä kuin ”oletteko viime aikoina pystynyt keskittymään tehtävienne”, ”oletteko viime aikoina valvonut paljon huolien takia”, ”oletteko vii-

me aikoina kyennyt nauttimaan tavallisista päivittäisistä toimistanne” ja ”oletteko viime aikoina tuntenut olevanne jatkuvasti yllirasittunut”. Vastaukset pisteytettiin siten, että mitä korkeampi pistemäärä, sitä huonompi ja masentuneempi mieliala.

Kuvassa 13 on esitetty vuonna 1992 hylättyjen mielialapistemäärät vuosi hylkäyksen jälkeen tehdyn kyselyn perusteella. Sairaslomalla olevien varsin pieni joukko koki tilanteensa kaikkein huonoimmaksi. Heidän mielialansa oli todennäköisesti pitkälti sairaustilanteen määrittämä. Toiseksi huonoimman tuloksen saivat ne, jotka vielä kuuluivat työvoimaan, olivat joko työssä tai työttöminä. Parhaimman mielialapistemäärän sen sijaan keräsivät ne, jotka olivat onnistuneet pääsemään eläkkeelle.

Kuva 13. Mieliala vuonna 1993 vuotta aikaisemmin yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneilla

Näyttää siis vahvasti siltä, että sen jälkeen kun ikääntyneet työntekijät ovat suuntautuneet varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen, he eivät ole tyytyväisiä muihin ratkaisuihin. Tässä vaiheessa sekä työssä jatkaminen että työttömäksi jääminen ovat molemmat pettymystä aiheuttavia ratkaisuja.

8. Taloudellinen toimeentulo hylkäyksen jälkeen

Tulolähteet hylkäyksen jälkeen

Yksilöllisen varhaiseläkkeen ennakkohakemusmenettelyn yhtenä tarkoituksena on ollut estää työsuhteen katkeaminen ja ansiotulojen loppuminen siinä tapauksessa, että eläkettä ei myönnettäisikään. Varsinkaan laman aikana tämä ajatus ei kuitenkaan ole aina toteutunut, monilla yksilöllisen varhaiseläkkeen hakijoilla työsuhde on päättynyt jo ennen eläkkeen hakemista. Tämän tutkimuksen mukaan hylkäyspäätöksen jälkeinen ansio-työnteko on pikemminkin poikkeus kuin sääntö, joten jokin muu kuin palkka täytyy useimmilla hylkäyksen saaneilla olla toimeentulon lähteenä.

Kuten luvussa 3 todettiin, valtaosa vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen saaneista oli vuonna 1993 jo ehtinyt siirtyä eläkkeelle, joten eläketulot muodostivat tärkeän osan heidän toimeentuloaan. Vajaa puolet vuonna 1988 hylätyistä kertoi saaneensa vuosien 1988–1993 aikana myös sairauspäivärahaa, ja saman verran oli niitä, jotka olivat saaneet työttömyyspäivärahaa. Toimeentulotukeen oli kyseisinä vuosina joutunut turvautumaan 3 % vuonna 1988 hylkäyksen saaneista. Eniten toimeentulotukea saaneita (6 %) oli niiden joukossa, jotka vuonna 1993 eivät olleet työssä eivätkä eläkkeellä.

Hylkäyspäätöksen saaneilta tiedusteltiin myös tarkemmin mistä heidän viimeaikaiset tulona olivat koostuneet. Vuonna 1988 hylätyiltä kysyttiin vuoden 1993 alkupuolen tulolajeja, ja vuonna 1992 hylätyiltä kysyttiin hylkäyksen jälkeisiä, eli noin vuoden 1992 puolivälistä vuoden 1993 puoliväliin ulottuvan jakson tulomuotoja. Kuten taulukosta 13 näkyy, tulomuotojen painottumisessa kertautuu jo aiemmin esitetty tilanne: vuonna 1988 hylätyt olivat vuonna 1993 pääsääntöisesti eläkkeellä ja vuonna 1992 hylätyt työttömänä tai työssä.

Taulukko 13. Eri tulolajit yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspää-
töksen saaneilla

	V. 1988 hylätyistä ko. tulolajia vuonna 1993 saaneet (%)	V. 1992 hylätyistä ko. tulolajia hylkäyksen jälk. vuonna saaneet (%)
Ansiotulot	9	46
Eläketulot	83	6
Sairauspäiväraha	2	19
Työttömyyspäiväraha	15	54
Eroraha	1	24
Toimeentulotuki	1	1
Puolison tms. tuki	18	18

Useimmat vuonna 1992 hylätyistä saivat hylkäyksen jälkeen joko ansiotuloja, sairauspäivärahaa tai työttömyyspäivärahaa. Monet olivat hylkäyksen jälkeisen vuoden aikana ehtineet saada useampiakin näistä tulolajeista. Myös eläkkeelle siirtyneet olivat yleensä hylkäyspää-
töksen ja uuden, myönteisen eläkepäätöksen välisenä aikana saaneet joko sairaus- tai työttömyyspäivärahaa. Pari prosenttia vuonna 1992 hylätyistä oli kuitenkin sellaisia, jotka hylkäyksen jälkeen eivät olleet saaneet sen enempää palkkaa kuin päivärahojakaan. Heistä useimmat olivat saaneet toimeentulotukea tai he olivat turvautuneet puolison tai muiden perheenjäsenten taloudelliseen apuun.

Toimeentulo verrattuna muihin samanikäisiin

Taloudellista tilannetta selvitettiin sekä tässä kyselyssä että samaan aikaan suoritetussa ikääntyneiden työntekijöiden seurantatutkimuksessa (Gould 1994) kysymällä vastaajan ja hänen mahdollisen puolisonsa yhteenlaskettuja, kuukaudessa käteen jääviä nettotuloja. Tulokäsité vastaa jotakuinkin käytettävissä olevan tulon käsitettä ja antaa likimääräisen kuvan toimeentulon tasosta. Koska tulotiedot perustuvat kyselyyn, on niihin suhtauduttava varauksella. Esitetyn kysymyksen karkea taso – valittavana oli kaikkiaan kymmenen tuloluokkaa alle 3000 mk:sta yli 20 000 mk:aan – rajaa myös pois mahdollisuuden tarkkoihin vertailuihin.

Taulukossa 14 verrataan vuonna 1992 hylkäyksen saaneiden ja muiden samanikäisten kuukausituloja vuonna 1993. Vertailussa ovat mukana vuonna 1993 työssä tai työttömänä olleet. Eläkkeelle siirty-

neet on jätetty pois, koska heidän lukumääränsä jää useimmissa sukupuolen ja siviilisäädyn mukaan jaotelluissa ryhmissä hyvin pieneksi.

Yksinäisiä, työttömänä olevia miehiä lukuunottamatta kaikissa siviilisäädyn ja työssäolon mukaan jaotelluissa ryhmissä hylkäyspäätöksen saaneiden tulot ovat pienemmät kuin vertailuaineistoon kuuluvien tulot. Tämä saattaa kertoa hylkäyksen jälkeisistä taloudellisista vaikeuksista: lähes puolet työssä jatkavista ja noin 90 % työttömänä olevista kertoi taloudellisen tilanteensa huonontuneen hylkäyksen jälkeen. Toisaalta kyse saattaa myös olla siitä, että yksilöllistä varhaiseläkettä hakeneilla, vaikkakin hylkäyksen saaneilla, on jo ennen eläkkeelle hakeutumista pienemmät tulot kuin muilla samanikäisillä (ks. Gould 1994, 44).

Taulukko 14. Vuonna 1992 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden ja muiden samanikäisten keskimääräiset nettotulot kuukaudessa vuonna 1993 (puolisoiilla yhteenlasketut tulot), mk/kk

Vastaajan tilanne vuonna 1993	Avio- tai avoparit		Yksinäiset henkilöt	
	Puoliso työssä	Puoliso ei työssä	Naiset	Miehet
Työssä				
1992 hylätyt	9900	8700	5000	6200
Vertailuaineisto	11700	9000	5700	6700
Työttömänä				
1992 hylätyt	8100	6400	3600	4200
Vertailuaineisto	9000	6700	4000	3900

Vertailutiedot ovat ikääntyneiden työntekijöiden seurantatutkimuksesta (Gould 1994)

Vain harvat hylkäyspäätöksen saaneet olivat tyytyväisiä taloudelliseen toimeentuloonsa. Kaikkein tyytymättöimpiä olivat työttömät; heistä noin puolet arvioi taloudellisen tilanteensa melko huonoksi tai erittäin huonoksi, ja loput pitivät sitä kohtalaisena. Tyytyväisimpiä olivat puolestaan eläkkeelle siirtyneet tai työssä jatkavat, joista noin neljäsosa piti taloudellista tilannettaan huonona, kymmenisen prosenttia hyvänä ja loput kohtalaisena. Vertailuaineistoon kuuluvien arviot omasta taloudellisesta tilanteestaan olivat hyvin samanlaisia.

9. Yhteenveto

Tutkimuksessa selvitettiin yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden elämäntilanteen kehittymistä hylkäyksen jälkeen. Tulokset osoittivat, että useimmat hylkäyksen saaneet siirtyvät joko työttömiksi tai uuden hakemuksen jälkeen eläkkeelle; työssä jatkaminen on harvinaisempaa.

Useamman vuoden aikaperspektiivillä katsottuna, hylkäyspäätöksen saaminen näyttää vain jonkin verran hidastavan varhaiselle eläkkeelle siirtymistä, mutta ei estä sitä. Vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneista ja silloin korkeintaan 60-vuotiaista oli viiden vuoden kuluttua 84 % jollakin eläkkeellä. Useimmat olivat juuri yksilöllisellä varhaiseläkkeellä, eli eläkkeellä, jota he alunperinkin olivat hakeneet. Myös varsinaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle ja työttömyyseläkkeelle siirtyneitä oli melko paljon.

Ensimmäisellä yrittämällä, vuonna 1988 yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemukseensa hylkäyspäätöksen saaneet siirtyivät eläkkeelle keskimäärin runsaan kahden vuoden kuluttua. Laman myötä hylkäyksen jälkeinen eläkkeelle siirtyminen on kuitenkin hidastunut. Vuonna 1992 ensimmäiseen eläkehakemukseensa hylkäyspäätöksen saaneista oli kahden vuoden kuluttua eläkkeellä vajaa kolmannes, kun ennen lamaa, vuonna 1988 hylätyistä oli vastaavasti kahden vuoden kuluttua eläkkeellä lähes puolet.

Eläkkeelle siirtymisprosessi on siis laman aikana pitkittynyt, ja korvaavaksi työelämästä poistumisen reitiksi on usein muodostunut työttömyysturva. Vuonna 1992 hylkäyksen saaneista yksilöllisen varhaiseläkkeen hakijoista neljäsosa oli työttömänä jo eläkettä hakiesaan, ja vuoden kuluttua hylkäyksestä puolet heistä oli työttöminä.

Vaikka yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyksen jälkeen useimmat joka tapauksessa siirtyvät eläkkeelle tai jäävät työttömiksi, jonkin verran hylkäyspäätös kuitenkin pidentää hakijoiden työssäoloaikaa.

Vuonna 1988 hylkäyksen saaneista yksilöllisen varhaiseläkkeen hakijoista 6 % oli työssä vielä viiden vuoden kuluttua hylkäyksestä, ja keskimäärin työnteko oli jatkunut puolitoista vuotta hylkäyksen jälkeen.

Kovin motivoitunutta tämä työssä jatkaminen ei kuitenkaan ollut. Lähes kaikki työssä jatkaneet halusivat mieluummin eläkkeelle ja monilla oli takanaan useampiakin konkreettisia eläkkeelle siirtymisyrityksiä. Myös hylkäyspäättöksen saaneiden oma arvio terveydentilasta samoin kuin heidän näkemyksensä eläkkeelle hakeutumiseen vaikuttaneista syistä identifioivat heidät selvästi lähemmäs jo varhaiseläkkeelle siirtyneitä kuin työn jatkamiseen motivoituneita ikääntyneitä palkansaajia.

Vaikuttaakin siltä, että kun ikääntynyt työntekijä on kerran astunut varhaisen työstä poistumisen uralle, hän myös tällä uralla pysyy. Vaikka eläkehakemus päättyisi ensimmäisellä kerralla hylkäykseen, hakijan oma kokemusmaailma on kuitenkin jo samalla tavoin työstä irtautumiseen suuntautunut kuin myönteisen eläkepäättöksenkin saaneilla. Hylkäys merkitsee näin lähinnä eläkkeelle siirtymisprosessin hidastumista, mutta ei välttämättä työstä poistumisen oleellista lykkäytymistä. Eläkejärjestelmä voi siten toimia portinvartijana omille poistumisreiteilleen, mutta sen mahdollisuudet motivoida työssä jatkamiseen ovat vähäiset. Työelämässä pysyttävät toimenpiteet olisikin suunnattava paljon varhaisempaan vaiheeseen, aikaan jolloin eläkkeelle siirtymistä ei vielä ole edes vakavasti harkittu.

Varhaisen työelämästä poistumisen hillitsemisen suhteen esiintyy kuitenkin pessimistisyyttä. On esitetty, että nyky-yhteiskunnassa eivät työmarkkinat kaipaa ikääntyneitä, eivätkä ikääntyneet työmarkkinoita (Jacobs ja Rein 1994). Nyt varhaiseläkeiässä olevia pidetään työssä pysymisen suhteen menetettynä sukupolvena. Koska ikääntyneiden halukkuus työstä poistumiseen perustuu heidän kokemuksiinsa koko työhistorian ajalta, ei ole lainkaan selvää, että muutokset työoloissa enää muuttaisivat heidän asennoitumistaan varhaiseen työstä poistumiseen. Työelämän myönteisten muutosten merkitys suuntautuukin tulevaisuuteen: niiden avulla pystytään luomaan nuoremmille työntekijöille visioita työn jatkamisen mahdollisuuksista aina vanhuuseläkeikään asti ja estämään uusien menetettyjen sukupolvien muodostuminen (Kasvio 1994, Klosse 1994).

Poistumisreittien tiukka valvonta, esimerkiksi eläkehakemusten hylkääminen, ei siis välttämättä vähennä varhaista työstä poistumista, vaan ainoastaan kanavoi sen vaihtoehtoisille reiteille. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan yksilöllinen varhaiseläke ja työttömyys toimivat pitkälti vaihtoehtoisina poistumisreiteinä. Varhaisen työstä poistumisen institutionaaliset järjestelmät on alunperin kehitetty erillisten riskien kuten työttömyyden ja työkyvyttömyyden turvaamiseksi,

ja ne pyrkivät erottelemaan työmarkkinallisiin syihin ja terveydellisiin syihin perustuvan poistumisen omille reiteilleen. Sekä yritysten että yksittäisten työntekijöiden näkökulmasta näitä syitä on kuitenkin usein vaikea erotella; ne kietoutuvat tiiviisti toisiinsa sekä yritysten henkilöstöstrategioissa että työntekijöiden arkipäivän kokemuksissa.

Työttömyyden merkitys on laman myötä kasvanut sekä hylkäyspäättöksen jälkeisenä vaihtoehtona että eläkehakemuksen taustalla olevana syynä. Tämä selittää eläkkeiden hylkäysosuuden kasvua: sairauserusteisissa eläkkeissä halutaan pitää kiinni juuri sairaudesta eläkkeen myöntämisen perusteena. Samalla se kertoo kuitenkin myös siitä miten varhaisen työstä poistumisen keskeisten reittien, työttömyyden ja työkyvyttömyyden taustalla olevat ongelmat liittyvät samaan kokonaisuuteen, ikääntyneiden työntekijöiden ja työmarkkinoiden yhteensopimattomuuteen.

Kirjallisuus

- Andersen Erik (1994), Avslått uførepensjon – hva skjedde med søkerne? Trygdeforskningsprosjektene Rapport nr 4. Universitetet i Trondheim.
- Bound John (1989), The Health and Earnings of Rejected Disability Insurance Applicants. *The American Economic Review* 79: 482–503.
- Eläkeikäkomitean esitys joustavasta eläkeiästä (1983). Moniste.
- Gould Raija (1985), Työkyvyttömyys – erivapaus työstä vai työttömyydestä? Tutkimus työkyvyttömyyskäsitteen sisällöstä ja työkyvyttömyyseläkeläistymisen vaiheista. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1985:1, Helsinki.
- Gould Raija (1994), Työelämä takanapäin? Tutkimus ikääntyneiden työntekijöiden työssä pysymisestä vuosina 1990–1993. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1994:3. Helsinki.
- Gould Raija ja Rinne Seppo (1987), Yksilölliset varhaiseläkkeet vuonna 1986. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1987:1, Helsinki.
- Gould Raija, Takala Mervi ja Lundqvist Bo (1991), Työ vai eläke. Yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olevien ja työssä käyvien vertailu. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1991:1, Helsinki.
- Gould Raija, Takala Mervi ja Lundqvist Bo (1992), Varhaiseläkkeelle hakeutuminen ja sen vaihtoehdot. Eläketurvakeskus, Tutkimuksia 1992:1, Helsinki.
- Hytti Helka (1993), Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen yhteiskunnalliset taustatekijät. Kansaneläkelaitoksen julkaisu M: 87, Helsinki.
- Hännikäinen Martti (1988), Työkyvyttömyysriski ja sen taustatekijät. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1988:3, Helsinki.
- Jacobs Klaus ja Rein Martin (1994), Early Retirement: Stability, Reversal or Redefinition. Teoksessa Naschold Frieder ja de Vroom Bert (toim.), *Regulating Employment and Welfare*. Walter de Gruyter, Berlin.
- Jonninen Pentti, Pesonen Sinikka ja Hänninen Hannu (1992), Yritysten varhaiseläkepolitiikka. Sosiaali- ja terveysministeriön kehittämisosaston julkaisu 1992:2, Helsinki.

- Kasvio Antti (1994), Uusi työn yhteiskunta. Suomalaisen työelämän muutokset ja kehittämismahdollisuudet. Gaudeamus, Jyväskylä.
- Klosse Saskia (1994), Will Reintegration Get Europe Back to Work Again? Kongressiesitelmä: The Nordic Model of Social Security in a European Perspective, Lillehammer.
- Kohli Martin ja Rein Martin (1991), The Changing Balance of Work and Retirement. Teoksessa Kohli Martin, Rein Martin, Guillemard Anne-Marie ja van Gunsteren Herman (toim.), Time for Retirement. Comparative Studies of Early Exit from the Labor Force. Cambridge University Press, Cambridge.
- Laczko Frank ja Phillipson Chris (1991), Changing Work and Retirement: Social Policy and the Older Worker. Open University Press, Philadelphia.
- Lahelma Eero (1989), Unemployment, Re-employment and Mental Well-Being. A Pane Survey of Industrial Jobseekers in Finland. Kuntoutussäätiö, Eripainoksia 70/1989, Helsinki.
- Naisten ja miesten työkyvyttömyys. Erot eläkkeiden hylkäämisessä (1992). Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskustuksen julkaisu- ja 1992:2, Helsinki.
- Piispa Minna ja Huuhtanen Pekka (1993), Varhaiseläkeläisen muotokuva. Tutkimus alle 65-vuotiaiden eläkkeelle siirtymisestä ja eläkkeellä olosta. Ikääntyvä arvoonsa – työterveyden, työkyvyn ja hyvinvoinnin edistämishankkeen julkaisu 14. Työterveyslaitos ja Työsuojelurahasto, Helsinki.
- Takala Mervi (1994), Osa-aikaeläke. Katsaus osa-aikaeläkettä koskeviin tilasto- ja tutkimustietoihin. Eläketurvakeskus, Tutkimuksia 1994:4, Helsinki.
- Tilasto Suomen Eläkkeensaajista 1993 (1994). Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos, Helsinki.
- Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1994, Osa I (1995). Eläketurvakeskus, Helsinki (tulossa).
- Työkyvyttömyyden arviointitoimikunnan mietintö (1982). Komiteanmietintö 1982:2, Helsinki.

Eläketurvakeskuksen tutkimuksia

- 1990:1. Janhunen Jouko. ELÄKEJÄRJESTELMÄT TEOLLISUUSMAISSA 1990, 232 s.
- 1991:1. Gould Raija - Takala Mervi - Lundqvist Bo. TYÖ VAI ELÄKE. Yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olevien ja työssä käyvien vertailu, 62 s.
- 1991:2 Forss Simo - Tuominen Kristiina. NUORENA ELÄKKEELLE. YVE-eläkeläisen näkökulma, 55 s.
- 1992:1 Gould Raija - Takala Mervi - Lundqvist Bo. VARHAISELÄKKEELLE HAKEUTUMINEN JA SEN VAIHTOEHDOT, 41 s.
- 1992:2 Karisalmi Seppo. KANSALAISET, SOSIAALITURVA JA TYÖELÄKE, 62 s.
- 1992:3 Hyrkkänen Raili. PALKATON KOTITYÖ LESKEN TYÖURASSA JA ELÄKETURVASSA, 253 s.
- 1992:4 Salminen Kari - Vanamo Jussi. MEDBORGARSKAP OCH ARBETSPRESTATION. KONFRONTATION ELLER KOMBINATION, 28 s.
- 1993:1 Forss Simo - Luoma-aho Erkki - Ruuska Tauno. AJOISSA KUNTOON. Varhaiskuntoutuksen kokeilu työeläkejärjestelmässä, 60 s.
- 1994:1 Tuominen Eila. ELÄMÄN MUUTOS JA MUUTOKSEN HALLINTA, 411 s.
- 1994:2 Karisalmi Seppo. ENNAKKOTIETOJA REKISTERIOTETUTKIMUKSESTA, 140 s.
- 1994:3 Gould Raija. TYÖELÄMÄ TAKANAPÄIN? Tutkimus ikääntyneiden työntekijöiden työssä pysymisestä vuosina 1990-1993, 56 s.
- 1994:4 Takala Mervi. OSA-AIKAELÄKE. Katsaus osa-aikaeläkettä koskeviin tilasto- ja tutkimustietoihin, 27 s.
- 1994:5 Karisalmi Seppo. TYÖNTEKIJÄN REKISTERIOTE JA TYÖELÄKE-SANOMAN VASTAANOTTO, 106 s.
- 1995:1 Hyrkkänen Raili. YRITTÄJIEN ELÄKETURVA JA SUKUPOLVENVAIHDOKSET, 104 s.
- 1995:2 Lundqvist Bo - Salminen Kari - Tuominen Eila - Vanamo Jussi. HYVINVOINTIVALTIO, ELÄKETURVA JA KANSAINVÄLISTYMISEN HAASTEET, 200 s.
- 1995:3 Forss Simo - Karjalainen Pirkko - Tuominen Kristiina. MISTÄ APUA VANHANA? Tutkimus vanhusten avuntarpeesta ja eläkeläisten vapaaehtoistyöstä, 136 s.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen hakemuksista hylätään lähes puolet. Mitä hylkäyspäätöksen saaneille eläkkeenhakijoille sen jälkeen tapahtuu? Jatkavatko he ansiotyössä vai siirtyvätkö he eläkehylkäyksestä huolimatta pois työelämästä?

Näihin kysymyksiin vastataan tässä tutkimuksessa, jossa kuvataan yksilöllisen varhaiseläkkeen hylkäyspäätöksen saaneiden palkan-saajien myöhempiä vaiheita.

ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN